

**LASTEN JA PERHEIDEN HYVINVOINTIPALVELUIDEN KEHITTÄMISHANKE
ITÄ- JA KESKI-SUOMESSA
”Lapset ja perheet Kaste -hanke”**

LOPPURAPORTTI

1.11.2008–31.10.2010

29.4.2011
Jaana Kemppainen
projektipäällikkö
Lapset ja perheet Kaste -hanke

SISÄLLYSLUETTELO

1. LASTEN, NUORTEN JA VANHEMPIEN HYVINVOINNIN EDISTÄMISEKSI	3
1.1 Lapset ja perheet Kaste -hankkeen osahankkeet Itä- ja Keski-Suomessa	4
1.2. Kohtaamisia ja kumppanuutta	5
2. HANKKEEN TULOKSET	6
2.1 Ehkäisevän työn kehittäminen peruspalveluissa	6
2.1.1 Monitoimijaiset yhteistyöverkostot	6
2.1.2 Monitoimijainen perhevalmennus	7
2.1.3 Vertaisryhmätoiminnan koordinointimalli	8
2.1.4 Neuvolan asiakasraati ja tarinaviikot	9
2.1.5 Poikkihallinnollisen varhaisen tuen palvelumallin jalkauttaminen lastenneuvolatyössä	10
2.1.6 Poikkihallinnollisen varhaisen tuen palvelumallin jalkauttaminen varhaiskasvatuspalveluissa	11
2.1.7 Poikkihallinnollisen yhteistyön kehittäminen kaupunkitasolla	12
2.1.8 Kotien ja kunnallisten palveluiden vuorovaikutuksessa kohti kumppanuutta	13
2.2. Lastensuojelun avohuollon ja mielenterveyspalveluiden kehittäminen	14
2.2.1 Nuorisopsykiatrian, koulun ja lastensuojelun yhteistyön kehittäminen	14
2.2.2 Tehostetun perhekuntoutuksen malli	15
2.2.3 Lastensuojelun tarpeen selvittäminen ja arviointi lastensuojelutyön kehittämisenä	16
2.2.4 Perhetyöhön vaikuttavuutta	16
2.2.5 Tukiperhetoiminnan alueellinen järjestäminen	16
2.2.6 Lastensuojelun edunvalvonta	17
2.2.7 Lastensuojelun moniammatillisen asiantuntijatyöryhmän toimintamalli	17
2.2.8 Lastenpsykiatrisen, lyhytkestoinen, intensiivinen ja fokusoitu kotisairaalajakso	17
2.2.9 Psykkisesti oireilevan lasten vanhempien vertaisryhmätoiminta	18
2.2.10 Vauvojen yöaikaisen vuorovaikutushoidon kehittäminen	19
2.2.11 Tutki ja turvaa – intensiivinen hoitajakso vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen pulmiin ja kiintymyssuhteiden ongelmiin	19
2.3 Lastensuojelun sijaishuollon ja perhehoidon kehittäminen	21
2.3.1 Sijaishuollon resurssikeskus	21
2.3.2 Sijaishuollossa toimivien yhteistyön kehittäminen	22
2.3.3 Psykkisen tuen varmistavan lastensuojeluprosessin mallintaminen	22
2.3.4 Videoneuvottelutekniikan hyödyntäminen sijaishuollossa	23
2.3.5 Perhehoidon monipuolisuus ja sijaishuollon tukimuodot	23
2.3.6 Voimavaroja ja vertaistukea lastensuojelun perhehoitoon -koulutusosio	25
2.3.7 Lastensuojelun perhehoidon alueellinen tukipaletti	26
2.3.8 Lastensuojelun perhehoidon mentorointi	27
2.3.9 Sijaisvanhempien vertaisryhmät	28
2.3.10 Tapauspohjainen kiintymyssuhdekonsultaatio	29
2.3.11 Sijoita kotiin valintatyökalu	29
2.4 Hankkeen aikana saavutetut odottamattomat tulokset	30
3. ARVIOINTI	30
3.1. Osahankkeiden toteutumisen vahvuuksia ja mahdollisuuksia	31
3.2. Osahankkeiden toteutumisen heikkouksia ja uhkia	33
3.3. Hankkeen tavoitteiden toteutuminen	35
4. LOPUKSI	37
5 LIITE	38
Liite 1 Hankkeen aikana saavutetut odottamattomat tulokset	38

1. LASTEN, NUORTEN JA VANHEMPIEN HYVINVOINNIN EDISTÄMISEKSI

Sosiaali- ja terveysministeriö myönsi 31.10.2008 tekemällään päätöksellä (STM/3188/2008 007/HTO/KH/2008) Jyväskylän kaupungille 2 350 000 euroa valtionavustusta hankkeeseen ”Lasten ja perheiden hyvinvointipalveluiden kehittämishanke Itä- ja Keski-Suomessa 2008–2011”. Valtionavustus oli tarkoitettu käytettäväksi 1.11.2008–31.10.2010 syntyneisiin kustannuksiin. Hankkeen valtioavustuksen perusteeksi hyväksytyt kustannukset olivat 3 140 579 euroa.

Hankkeen lähtökohtina olivat Kaste -ohjelman linjaukset sekä kunta- ja palvelurakennemuutoksen kehittämistarpeet. Hanke perustui maakuntakohtaisille erityistarpeille ja niistä linjatuille painopisteille lasten ja perheiden palveluiden kehittämisessä. Hankkeessa hyödynnettiin jo tehtyä kehittämistyötä. Kehittämistyötä tehtiin laajassa yhteistyöverkostossa Etelä-Savon, Keski-Suomen, Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon maakunnissa kuntien, kuntayhtymien, kansalaisjärjestöjen, oppilaitosten sekä muiden lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivien yhteistyöllä. Hankkeessa oli mukana 62 kuntaa ja sitä hallinnoi Jyväskylän kaupunki.

Hankkeen tavoitteina olivat:

- 1) Uudistaa ja yhtenäistää lasten ja perheiden palveluita asiakkaiden näkökulmasta joustaviksi ja vaikuttaviksi palvelukokonaisuuksiksi ja kehittää erityispalveluita tukemaan peruspalveluita monitoimijaisella ja vastavuoroisella yhteistyöllä painottamalla palveluiden nivelkohtia.
- 2) Lisätä lasten ja perheiden osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia palvelujärjestelmässä.
- 3) Vahvistaa työntekijöiden ja toimijoiden osaamista ja palveluiden laatua turvaamalla pysyvä kehittämisrakenne lasten ja perheiden hyvinvointipalveluihin.
- 4) Seurata lasten ja perheiden ennaltaehkäisevien ja varhaisen tuen palveluiden vaikutusta lastensuojelun kustannuksiin taloudellisella arvioinnilla.

Hanke tuki lasten, nuorten ja perheiden palveluiden uudistamista kahdeksassa osahankkeessa, joissa työmuotoina olivat muun muassa yhteistyöverkostojen koonti, verkostoyhteistyö, teemalliset työkokoukset ja työpajat, koulutukset, konsultaatiot ja työparityöskentely, erilaisten varhaisen tuen työmuotojen edelleen kehittäminen (vertaisryhmätoiminta, mini-interventiot, perhekoulut ym.), tiedottaminen sekä tutkimus- ja opiskelijayhteistyö.

Hanketta johti ohjausryhmä, jonka jäseninä olivat neljän maakunnan johtoryhmien puheenjohtajat sekä 1-2 muuta jäsentä jokaisesta maakunnasta. Ohjausryhmä kokoontui hankeaikana neljä kertaa. Lisäksi se piti yhden sähköpostikokouksen. Osahankkeiden keskinäistä ja ylimaakunnallista yhteistyötä varmistivat hankkeen painopistealueittain (ehkäisevä työ; lastensuojelun avohuolto ja mielenterveyspalvelut; sijaishuolto ja perhehoito) muodostetut ylimaakunnalliset tiimit. Hankkeessa työskenteli 25 työntekijää. Projektipäällikkönä toimi Jaana Kemppainen.

Hankkeen toteutuneet kustannukset olivat 2 701 415 euroa, joihin saatiin valtionavustusta yhteensä 2 026 061 euroa.

1.1 Lapset ja perheet Kaste -hankkeen osahankkeet Itä- ja Keski-Suomessa

Etelä-Savossa Mikkelin koordinoimassa osahankkeessa oli mukana maakunnan kaikki 17 kuntaa. Ehkäisevän työn painopistealueina olivat monitoimijainen yhteistyö lasten ja perheiden palveluissa, jo olemassa olevien ehkäisevien perhepalvelujen vahvistaminen ja uusien ennaltaehkäisevien toimintamallien pilotointi sekä juurruttaminen osaksi kuntien ja seutukuntien perhepalveluita. Hanke antoi menetelmällistä tukea kunnille lastensuojelulain mukaisten lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien laatimiseen sekä oli mukana suunnitelmien seurantaindikaattorien kehittämisessä. Sijaishuollon painopistealueella luotiin päivittyvää tietopankkipankkia ajan tasalla olevista maakunnan sijaishuoltopaikoista ja hyvistä käytännöistä sekä edistettiin Kasvun yhteisöjen Sijaishuollon kehittämissyksikön aloittamaa työtä maakunnallisen sijaishuoltopankin / resurssikeskuksen perustamiseksi.

Etelä-Savon sairaanhoitopiirin lasten- ja nuorisopsykiatrian klinikan osahankkeessa kehitettiin sijaishuollossa toimivien työtä, lisättiin erikoissairaanhoidon osaamista sijaishuollossa olevien lasten / nuorten ja heidän lähiverkostojensa kanssa työskentelyssä sekä luotiin uutta toimintakulttuuria sijaishuollossa toimivien ja lasten- ja nuorisopsykiatriassa työskentelevien väliseen yhteistyöhön. Tavoitteena oli myös saada kirjattua sähköiseen muotoon hyvä lapsen / nuoren psyykkisen tuen huomioiva lastensuojeluprosessikuvaus ja käynnistää videoneuvottelutyöskentelyä sijaishuollossa olevien lasten, nuorten ja heidän verkostojensa kanssa.

Keski-Suomen osahankkeessa, jota koordinoi Jyväskylän kaupunki, vahvistettiin suunnitelmalliseen verkostoyhteistyöhön perustuvaa perhekeskustoimintamallia ja kehitettiin ehkäiseviä ja varhaisen puuttumisen työmuotoja. Toimintamalleja luotiin perhevalmennukseen, neuvolatyön tueksi, päivähoiton aloitukseen, lastensuojelun ja päivähoiton yhteistyöhön, esiopetukseen ja ryhmätoimintaan. Perheiden osallisuutta lisättiin perheitoiminnoissa Tarinaviikkojen, neuvolatyössä neuvolan asiakasraadien, varhaiskasvatuksessa kasvatuskumppanuus- ja omahoitajuus -käytäntöjen sekä sijaishuollossa vertaisryhmätoiminnan avulla. Lastensuojelun avohuollon työmenetelmiä kehitettiin moniammatillisena yhteistyönä tavoitteena lastensuojelun tarpeessa olevien lasten ja heidän perheidensä tuen tarpeiden tunnistaminen, varhainen auttaminen sekä avohuollon menetelmien vaikuttavuuden edistäminen. Kehittämistyössä hyödynnettiin alueella luotuja, jo toimivia kehittämis-, koulutus-, konsultaatio- ja tutkimusrakenteita. Lastensuojelun perhehoitoa kehitettiin julkisen ja yksityisen palvelutuotannon yhteistyönä tavoitteena vahvistaa perhehoidon osuutta kodin ulkopuolisissa sijoituksissa. Kehittämisen lähtökohtana oli lisätä perhehoidon toimintavaihtoehtoja kuten lyhytaikaista perhehoitoa ja nuorten perhehoitoa. Osahankkeessa oli mukana kaikki Keski-Suomen 23 kuntaa.

Pohjois-Karjalassa Joensuun seudulla (viisi kuntaa) toteutui Joensuun koordinoimana kolme osahanketta. Järjestöyhteistyöllä toteutetussa vertaisryhmätoiminnan koordinoitihankkeessa kehitettiin hankekuntien, kolmannen sektorin ja yksityisten toimijoiden välisen lapsiperhepalvelujen vertaisryhmätoiminnan koordinoitua tavoitteena lisätä lapsiperheiden hyvinvointia ryhmätoiminnan avulla, levittää ryhmätoiminnasta saatuja kokemuksia ja osaamista sekä vakiinnuttaa kuntien ja kolmannen sektorin välille ryhmätoimintamalli ehkäiseväksi työmuodoksi ja kumppanuudeksi. Perhehoidon kehittämishankkeessa vahvistettiin sijaisperheiden ja Joensuun seudun sijaishuoltotoimiston henkilöstön osaamista, osallistuttiin perhehoidon ohjeistusten ja palkkioiden yhtenäistämistyöhön sekä sijaisperheiden monimuotoisuuden vahvistamiseen. Lastensuojelun avohuollon palveluiden kehittämishankkeessa kehitettiin tehostettua perhekuntoutusta ja avohuollon asiakasprosessia, tehostettiin eri yksiköiden välistä yhteistyötä ja verkostotyötä sekä vahvistettiin avohuollon työntekijöiden osaamista.

Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymässä toteutettiin Perho-osahanke, jossa kehitettiin kotisairaaloiminta mallia, joka on lyhytkestoista, intensiivistä ja fokuoitua lastenpsykiatrista hoitomallia, psyykkisesti sairaiden lasten vanhempien vertaistukiryhmätoimintaa sekä vauvojen ja heidän vanhempiensa yöaikaista vuorovaikutushoitoa.

Pohjois-Savossa Kuopion koordinoimassa LapsiKuopio osahankkeessa kehitettiin kaupungin lastenneuvola- ja varhaiskasvatuspalveluja asiakaslähtöisemmiksi vastaamaan tämän päivän tarpeita ja haasteita. Palveluja vietiin lähemmäksi lasten ja perheiden arkea tehostamalla alueellisten ja moniammatillisten ryhmien työskentelyä. Osahankkeessa jalkautettiin ja edelleen kehitettiin poikkihallinnollisen varhaisen tuen palvelumallin eri osioita.

Siilinjärven hallinnoimassa Katse Lapseen osahankkeessa (16 kuntaa) kehitettiin perhehoitoa vahvistavia ja tukevia sekä pysyvyyttä lisääviä työmenetelmiä. Hanke edisti kasvatuskumppanuuden leviämistä Itä- ja Keski-Suomen alueella lasten ja perheiden palveluiden monialaisessa verkostossa sekä kehitti eroperheiden lasten ja perheiden auttamiseksi ja tulevien lastensuojelutarpeen ehkäisemiseksi lasta kuulevaa ja huomioivaa työskentelytapaa oikeudelle tehtävien selvitysten laadintaan perheoikeudellisena palveluna.

Kuopion yliopistollisen keskussairaalan lastenpsykiatrisen klinikan Tutki ja Turvaa hankkeessa kehitettiin erikoissairaanhoidon lastenpsykiatriseen työhön intensiivisen perhehoidon malli vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen häiriöihin. Kehitettyä hoitajaksoa pilotoitiin ensisijaisesti pikkulapsipsykiatrisessa työryhmässä hoidossa olevien, alle 4-vuotiaiden lasten perheiden vuorovaikutuksen ongelmissa.

1.2. Kohtaamisia ja kumppanuutta

Eri toimijoiden välinen yhteistyö loi vahvan pohjan hankkeessa tehdyille kehittämistyölle. Hankesuunnitelman mukaisesti yhteistyötä tehtiin *sosiaali- ja terveysministeriön, Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen* (Varpu, Inno, Toimiva lapsi ja perhe), *kuntien* eri palvelualueiden kanssa (neuvola, erityisneuvola, varhaiskasvatus, opetus, vapaa-aika, puistotoiminta, maahanmuutto, ehkäisevä perhetyö, kasvatus- ja perheneuvola, lastensuojelun perhetyö ja sosiaalityö, aikuissosiaalityö, mielenterveyspalvelut, tiedotus, painatuskeskus, tietohallinto), *sairaanhoidopiirien* (lääkärit, lastenpsykiatria, nuorisopsykiatria, huume- ja lääkeriippuvuus poliklinikka).

Tärkeitä kumppaneita palveluiden kehittämisessä *olivat lapset, nuoret, vanhemmat* ja läheisverkostosta mm. sisarukset ja isovanhemmat, vapaaehtoiset, luottamushenkilöt ja päättäjät ja kansanedustajat.

Järjestöyhteistyökumppaneina olivat mm. Perhehoitoliitto, Pesäpuu, Pelastakaa Lapset, Essi – Etelä-Savon sijaisvanhemmat, Viola ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton piiritoimistot ja paikallisyhdistykset, Liikenneturva, Imetyksen tuki, STKL, Kotikartanoyhdistys, Joensuun NNKY, Joensuun Siniristi, Jelli-järjestötietokanta, Psykologian tietotaito, Niilo Mäki Instituutti, Ensi- ja Turvakotien liiton paikalliset yhdistykset, Päihdepalvelusäätiö ja Sininauhaliitto. Yhteistyötä tehtiin seurakuntien, Itä-Suomen lääninhallitus / Aluehallintoviraston, Itä- ja Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskusten, muiden hankkeiden, koulutus- ja tutkimusorganisaatioiden (Itä-Suomen yliopisto, Jyväskylän yliopisto, MAMK, DIAK, JAMK, PAMK, Savonian ammattikorkeakoulu, Juvenia, Jyväskylän Kristillinen kansanopisto, Jyväskylän

ammattiopisto). Yhteistyötä tehtiin myös yksityisten palvelun tuottajien kanssa lastensuojelun sijaishuollon kentällä (ammattilliset perhekodeit, lastensuojelulaitokset).

Hankkeen keskeinen työväline muutosten toteuttamiseksi olivat kuntien alueelle perustetut monialaiset yhteistyöryhmät sekä hankkeen järjestämät monitoimijaiset työkokoukset, koulutukset ja konsultaatiot. Osa osahankkeista järjesti opintokäyntejä. Hankkeen järjestämien tilaisuuksien avulla lisättiin työntekijöiden osaamista, keskinäistä verkostoitumista ja monisuuntaista yhteistyötä. Yhteistyö lisääntyi yli sektorirajojen, yli hallintorajojen, palvelualueen sisällä, suhteessa asiakkaisiin, kuntien sisällä, ylikunnallisesti maakunnissa sekä yli maakuntien valtakunnallisesti. Hankkeen järjestämät koulutukset, tilaisuudet ja työkokoukset on raportoitu maksatusraporteissa puolivuositain.

Kuntatapaamisilla hanketyöntekijät kertoivat tekemästään kehittämistyöstä ja sopivat tulevista kehittämissyhteistyön muodoista. Eri ammattiryhmien kasvokkainen tapaaminen loi kohtaamisen areenat ja pohjan kumppanuuden myöhemmälle toteutumiselle.

2. HANKKEEN TULOKSET

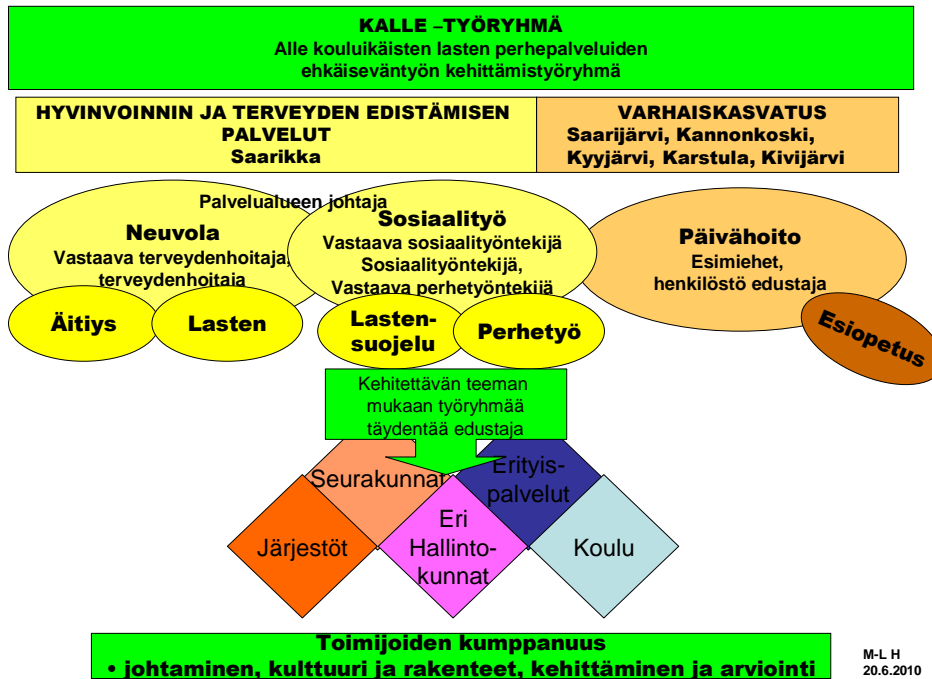
Hankkeen etenemistä on raportoida neljässä valtionavustuksen maksatusraportissa. Raporteissa on kuvattu yksityiskohtaisesti hankkeessa tehtyjä toimenpiteitä, saavutettuja tuloksia ja tehdyn arvioinnin tuloksia maakunnittain ja osahankkeittain aina kunkin maksatusjaksotuksen aikana. Raportit on julkaistu hankkeen verkkosivuilla www.koskeverkko.fi/lapsetjaperheet. Tässä luvussa hankkeen tulokset esitetään lyhyesti painopistealueittain. Laajemmat kuvaukset tuloksista löytyvät tekstissä olevista linkityksistä.

2.1 Ehkäisevän työn kehittäminen peruspalveluissa

Ehkäisevien palveluiden ja varhaisen tuen muotojen kehittäminen olivat hankkeessa Kaste ohjelman mukaisesti hyvin keskeisellä sijalla. Peruste tälle kehittämiselle tuli myös kuntien tarpeesta vahvistaa ehkäisevän työn osuutta kuntien palveluissa ja saada tätä kautta painopistettä siirrettyä korjaavista palveluista palvelutarpeen ehkäisyyn ja varhaiseen tukemiseen. Ehkäisevän työn merkitystä korosti ja toi esille myös uusi, vuoden 2009 alussa voimaan tullut lastensuojelulaki ja siinä vaadittava lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma.

2.1.1 Monitoimijaiset yhteistyöverkostot

Ehkäisevien palveluiden ja monitoimijaisen yhteistyön vahvistamiseksi ja rakenteiden kehittämiseksi moniin kuntiin perustettiin hankkeen toimesta monitoimijaisia yhteistyöverkostoja. Työryhmillä oli keskenään eri tehtäviä, keskiössä oli kaikilla monitoimijaisen yhteistyön rakenteiden luominen, joka toisilla kiteytyi perhepalveluverkostotyön (perhetoimintakeskuksen) suunnitteluksi. Eräs esimerkki kyseisestä työryhmästä on Keski-Suomessa peruspalveluliikelaitos Saarikkaan perustettu Kalle työryhmä (kuvio 1).

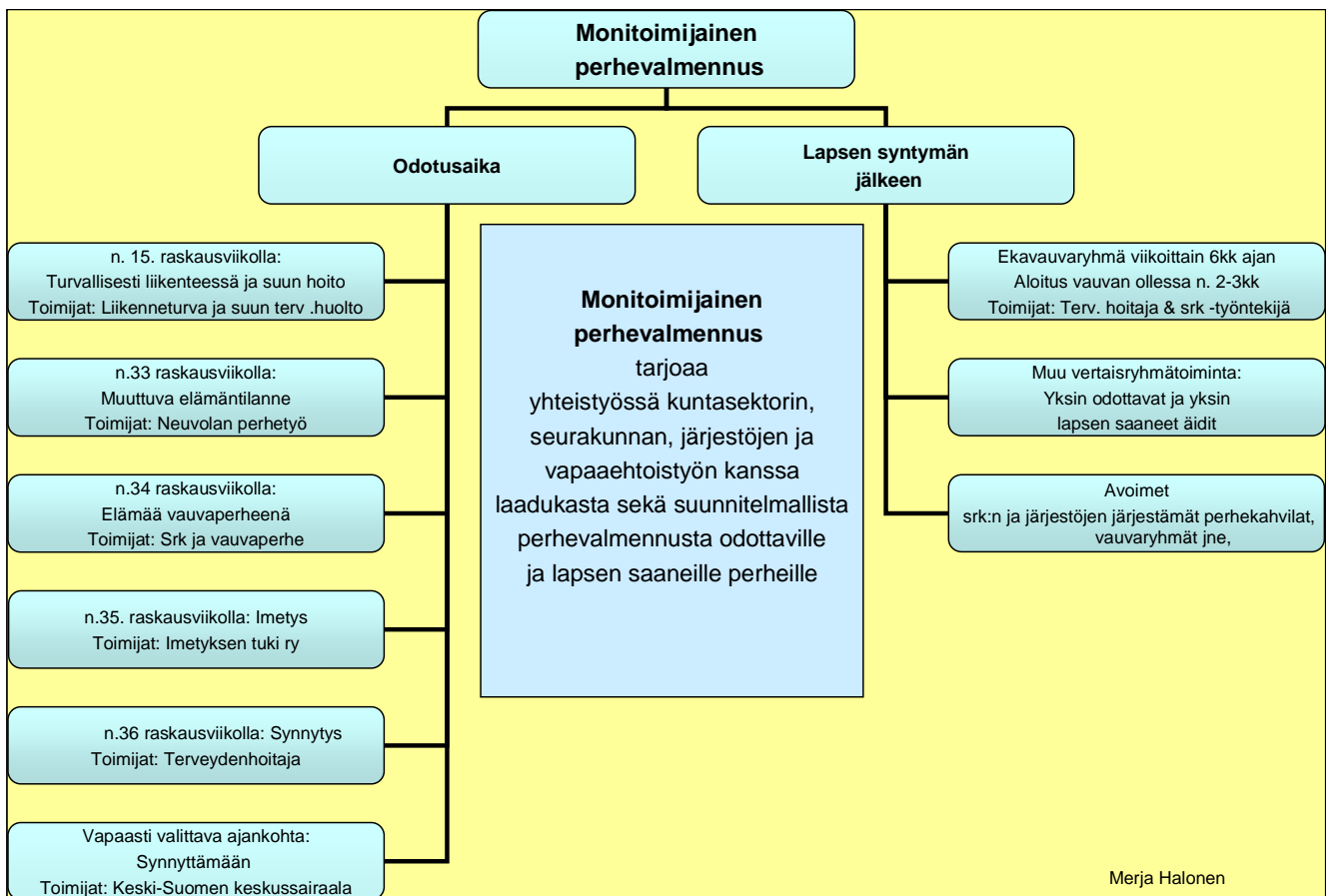
Kuvio 1. Kalle yhteistyöryhmä

Hankkeen keskeisinä saavutuksina voidaan pitää monitoimijaisen tiimien perustamista kunnissa ja yhteistyön merkityksen ymmärtämistä sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien valmistumista. Suunnitelmiin kirjatut varhaisen tuen ja puuttumisen toimenpiteet edistävät sekä yhteistyötä toimijoiden välillä että ennaltaehkäisevien ja varhaisen tuen toimintamallien leviämistä kuntiin. Monitoimijainen tiimi voi olla juuri se pysyvä hyvinvointipalveluiden kehittämisrakenne, jota kunnat tarvitsevat. Tiimien toiminnan juurruttaminen tarvitsee vielä Lapset ja perheet Kaste II-hankkeen tukea.

Punkaharjun kunnassa varhaisen tuen ja puuttumisen toimintamalli vahvistettiin valtuustossa kunnan viralliseksi strategiaksi. Etelä-Savon hanketyöntekijä oli mukana moniammatillisessa työryhmässä, jossa työntekijät miettivät millaisia muutoksia strategia aiheuttaa heidän työskentelynsä ja millaista yhteistyötä sekä uusia toimintamalleja tarvitaan. Hanketyöntekijä esitteli kunnan toimijoiden moniammatillisessa Varpu -työryhmässä THL:n Varpu-ajattelua, Puimalla-mallia ja tuki työntekijöitä prosessissa.

2.1.2 Monitoimijainen perhevalmennus

Jyväskylässä rakennettiin ja pilotoitiin monitoimijaisen [perhevalmennuksen malli](#) pohjautuen Jyväskylän seudun Perhe -hankkeesta tehdylle kehittämissuuryhmälle. Lapset ja perheet Kaste -hankkeen aikana mallin suunnittelussa, toteuttamisessa ja seurannassa olivat mukana toimijat kunnasta, seurakunnasta, järjestöistä ja vapaaehtoistoiminnasta (kuviokuva 2).

Kuvio 2. Jyväskylän kaupungin monitoimijainen perhevalmennuksen malli

Varhaiskasvatustarpeita kehitettiin varhaisen tuen tarpeiden tunnistamiseen ja tukitoimien käynnistämiseen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa yhdessä vanhempien kanssa ja yhteistyössä muiden sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden kanssa. Keski-Suomessa kehitettiin ja mallinnettiin [päivähoidon ja lastensuojelun yhteistyötä](#). Lapsen [haastavan käytöksen kohtaamiseen ja ohjaamiseen](#) kehitettiin Jyväskylässä toimintamallia vertaistuen tarjoamiseksi ammattilaisille ja vanhemmille. Varhaisen tehostetun tuen osaamista ja palvelujen kehittämistä vietiin eteenpäin kehittämällä [tehostetun esiopetuksen toimintatapa](#) Jyväskylän kaupungissa.

2.1.3 Vertaisryhmätoiminnan koordinointimalli

Joensuun seudun kuntien ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton Pohjois-Karjalan piirin yhteistyöllä kehitettiin vertaisryhmätoiminnan koordinoinnin malli, johon kuuluvat seuraavat tukivaiheet: 1) käynnistämisvaihe, 2) ryhmätoiminnan vaihe, 3) lopetus- ja arviointivaihe sekä 4) koulutus- ja tukivaihe.

Käynnistämisvaiheeseen kuului neuvonta, ohjaus ja suunnittelu esim. ryhmän aloittamisesta, suunnittelupalaverien järjestäminen tai niihin osallistuminen, tilojen etsiminen, esitteen tekeminen, ryhmästä tiedottaminen / markkinointi, ilmoittautumisten vastaanottaminen ja työparin etsiminen. **Ryhmätoiminnan vaiheeseen** kuului materiaalien hankkiminen (lainaus tai tilaus), lastenhoidon järjestäminen, tarjoilujen ja matkakulujen maksun koordinointi, asiantuntijan hankkiminen ryhmään sekä neuvonta ja ohjaus. **Lopetus- ja arviointivaiheeseen** kuului neuvonta palautemenetelmistä, palautteen kerääminen ryhmiin osallistuneilta ja ryhmän ohjaajilta sekä BIKVA -arvioinnin tekeminen yhdelle ryhmälle. **Koulutus- ja tukivaiheeseen** kuului vertaisryhmänohjaajien

koulutuksen, lisäkoulutuksen ja vertaisryhmänohjaajien ryhmätyönohjauksen järjestäminen.

Bikva-arvioinnin mukaan julkisten palveluiden piirissä olevat asiakkaat eivät saa viranomaisilta tietoa vertaisryhmistä. Asiakkaat kokivat, että tietoa ryhmistä ei anneta, koska pelätään asiakkaan saavan liikaa tietoa ja muuttuvan vaativammaksi ja tästä syntyy lisää kustannuksia. Tieto ryhmistä koettiin olevan hajallaan eikä se silloin saavuta kohderyhmänsä.

Pohjois-Karjalassa [vertaisryhmätoiminnan koordinoitihankkeen](#) aikana toteutettiin monialaisella yhteistyöllä 11 vertaisryhmää, koottiin tietoa ja materiaalia Pohjois-Karjalassa järjestettävistä muista vertaisryhmistä, ryhmien käynnistämisestä, ohjaamisesta ja koulutuksesta. Tieto lisätään Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistyksen JELLI -järjestötietopalveluun www.jelli.fi alkuvuoden 2011 aikana luotavaan uuteen vertaistoimintaosioon. Ryhmätoiminnan koordinoitimalli tarvitsee toteutuakseen eri toimialoilla (järjestöt, kunnat, sairaanhoitopiiri ja seurakunnat) toimivan, säännöllisesti kokoontuvan verkoston nimettyine yhteyshenkilöineen tai erikseen nimetyn kumppanuuskoordinaattorin, jonka tehtävänä on koordinoida vertaisryhmätoimintaa toimimalla yhdyslinkkinä eri toimijoiden välillä.

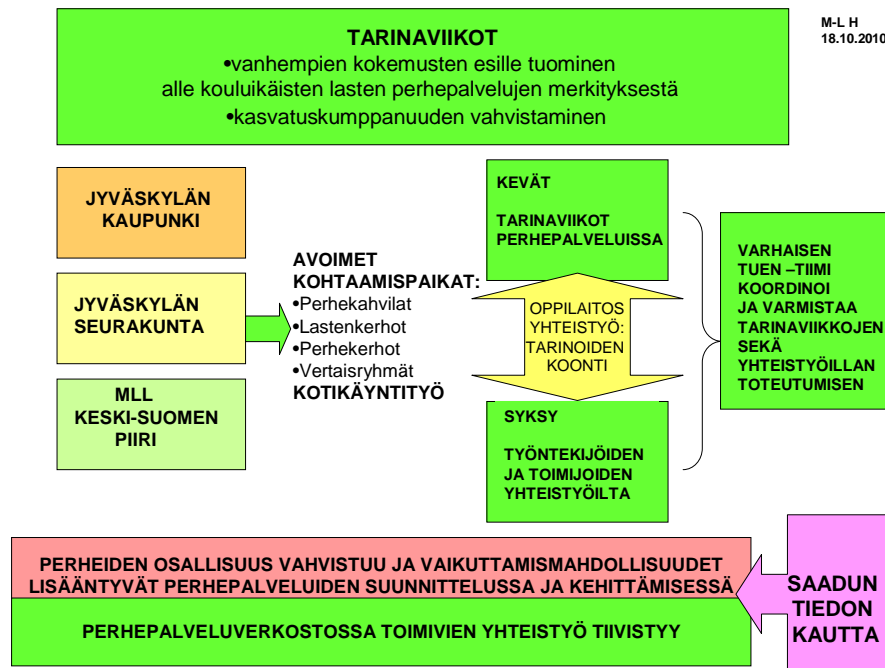
Hankkeessa toteutetuista muista pilottivertaisryhmistä ovat esimerkkeinä Yksin odottaville ja yksin lapsen saaneille äideille Jyväskylässä toteutettu ryhmä, Pieksämäellä toteutunut perhevalmennuksen jatkoryhmä ja varhaisen tuen ryhmä yksinhuoltajille, Juvalla erityislusten vanhemmille ja heidän lapsilleen, Kangasniemellä vertaisryhmiä eri-ikäisten koululaisten vanhemmille sekä sijaishuollon ja perhehoidon kehittämisen alueella toteutuneet ryhmät kaikissa hankemaakunnissa. Vertais- ja varhaisen tuen pilotoinnit sekä niiden juurruttaminen ovat osittain vielä kesken ja jatkuvat II hankkeessa. Pieksämäen perhevalmennuksen jatkoryhmästä ja yksinhuoltajien ohjatusta vertaisryhmästä lapsille ja vanhemmille on laadittu tarkat kuvaukset, mutta mallintaminen puuttuu. Osittain ryhmien pilotoinnit ovat vielä menossa.

Vertaisryhmäpalautteiden mukaan vertaisuus energisoi ja innosti sekä ryhmiin osallistuneita että ryhmänohjaajia. Kokemus autetuksi tulemisesta edisti halua auttaa muita samassa tilanteessa olevia, jolloin ryhmillä oli yhteisöllisyyttä ja myötätuntoa lisäävä vaikutus. Saatujen palautteiden perusteella vertaisryhmätoiminta osoitti joka taholla tarpeellisuutensa. Ryhmätoiminnan vakiintuminen osaksi perhepalveluita edellyttää pitkäjänteistä kehittämistä. Joissain kunnissa vakiinnuttamisvaiheeseen päästiin, toisissa kunnissa ei.

2.1.4 Neuvolan asiakasraati ja tarinaviikot

Vertaisryhmätoimintojen lisäksi lapsen, nuoren ja vanhemman osallisuutta on vahvistettu ja vaikutusmahdollisuuksia lisätty eri palveluissa. Jyväskylän kaupunkiin kehitettiin [neuvolan asiakasraatitoimintaa](#) sekä [tarinaviikko-toimintamallia](#) alle kouluikäisten lasten avoimiin kaupungin, seurakunnan ja yhdistysten järjestämiin avoimiin palveluihin. Neuvolaraatiin on koottu äitiys- ja /tai lastenneuvolapalveluita käyttäviä asiakkaita, jotka voivat antaa suoraa palautetta neuvolapalveluista ja palvelujen laadusta, tehdä ehdotuksia palvelujen parantamista varten, osallistua keskusteluun, tuoda esille ideoita suunnitteluun ja kehittämiseen ja käydä avointa vuoropuhelua palvelujen tuottajan kanssa. Neuvolan asiakasraadin toiminta on suunnitelmallista ja keskustelua vie eteenpäin raadin puheenjohtaja. Tapaamisista tehdään muistio. Neuvolan asiakasraadille on tarkoitus saada virallistetumpi aseman Jyväskylän kaupungissa. Tarinaviikolla kohdataan perheitä

eri toimintaympäristöissä ja kootaan palvelujen käyttäjien kokemuksia, odotuksia ja kehittämisehdotuksia lapsiperhepalveluihin. Ohessa Tarinaviikkojen prosessikuva.

Kuvio 3. Tarinaviikkojen toimintamalli

Etelä-Savossa lasten ja perheiden osallisuutta lisättiin arki- ja kokemustiedon kyselyjen ja palautekyselyjen avulla. Mulla on asiaa -hanke 7–13-vuotiaiden hyvinvoinnin tiedonkeruun ja seurantaindikaattorien kehittämiseksi käynnistyi I hankkeen aikana ja jatkuu II hankkeessa. Mallin valmistuttua tämän ikäryhmän osallisuus ja tietoisuus heidän hyvinvointinsa tilasta lisääntyvät oleellisesti koko maakunnassa.

2.1.5 Poikkihallinnollisen varhaisen tuen palvelumallin jalkauttaminen lastenneuvolatyössä

Kuopion kaupungissa toteutettu poikkihallinnollisen varhaisen tuen palvelumallin jalkauttaminen ja edelleen kehittäminen sisälsi lastenneuvolatoiminnan kehittämistä yhteistyössä kaupungin sosiaali- ja terveyskeskuksen terveydenhoitajien ja lääkäreiden, Kuopion yliopistollisen sairaalan hoitohenkilökunnan ja lääkäreiden sekä LapsiKuopio -hanke- ja muiden asiantuntijoiden kanssa. Kehittämistyön keskeisiä tuloksia olivat:

[Ohjekansio](#) terveydenhoitajille ja neuvolalääkäreille 0-6-vuotiaiden lasten määräaikaistarkastuksista sekä kansion jalkauttaminen. Kaupungin eri neuvoloiden tiloissa järjestettiin kahdeksan kansioiden käyttöä koskevaa tilaisuutta, joihin osallistui yhteensä 36 terveydenhoitajaa. Ohjekansion esittelytilaisuus pidettiin myös kuntoutuksen erityistyöntekijöille, terveyspalvelujen johtajalle ja apulaisylilääkäreille.

Lastenneuvoloiden määräaikaistarkastuksiin suunnitellut uudet ja nykyistä arviointia täydentävät [seulontavälineosiot](#) ja niiden jalkauttaminen. Välineet jaettiin kaikkiin kuopiolaisiin lastenneuvoloihin ja niiden käyttö ohjeistettiin.

Hankkeessa tuotettiin täysin uudenlainen sähköinen tieto- ja ohjausmateriaali, (57 Mt) josta tässä yhtenä esimerkkinä on [lapsen ravitsemus](#). Kuopion kaupungin lastenneuvoloiden käytössä ei ollut aikaisemmin sähköisessä muodossa olevaa koottua materiaalia, joka mahdollistaa tasalaatuisen ohjauksen kaupungin sisällä. *Tietomateriaali*

on tarkoitettu lastenneuvoloissa terveydenhoitajien ja lääkärien käyttöön. Lääkärit voivat käyttää tietomateriaalia myös vastaanotolla ja päivystyksessä. *Ohjausmateriaali* on tarkoitettu jaettavaksi perheille. Terveydenhoitajat, terveydenhoidon hallinto ja apulaisylilääkärit perehdytettiin sähköiseen tietomateriaalin käyttöön. Sähköinen tieto- ja ohjausmateriaali sisältää hankkeessa työskennelleiden erityisasiantuntijoiden tuottamaa syvennettyä materiaalia. [Toimintaterapia-asiantuntijan](#) tuottamassa materiaalissa on terveydenhoitajille suunnattu teoreettinen osuus, joka tukee lapsen toiminnan havainnoimista neuvolakäynnillä. Perheelle on oma materiaali lapsen suotuisen kehityksen tukemiseksi arviointitilanteessa havaittuihin tarpeisiin. [Fysioterapia-asiantuntijan](#) tuottaman materiaalin alussa on kuvaus sen hetkisestä lapsen kehitysvaiheesta, jota terveydenhoitaja / neuvolalääkäri voi käyttää vanhempia ohjatessaan. Toinen osio koostuu selkeistä vauvan liikkumisen kehitystä tukevista ohjeista. [Puheterapia-asiantuntijan](#) laatima syvennetty materiaali on laadittu siten, että ne vastaavat käytännön asiakastyössä havaittuihin tarpeisiin huomioiden vanhempien osallisuuden lisääntyminen. [Terveydenhoitajat ja lääkärit](#) käyttävät syvennettyä materiaalia lasten määräaikaistarkastuksissa. Näin [lasten vanhempien](#) ohjaaminen sujuu luontevasti neuvolakäynnillä.

Lastenneuvoloissa perheille jaettavat oppaat / esite on laadittu yhteistyössä hankkeessa työskennelleiden asiantuntijoiden sekä Kuopion kaupungin johtavan ravitsemussuunnittelijan kanssa. Terveydenhoitajat perehdytettiin oppaiden ja esitteen käyttöön.

- Vauvasta taaperoksi [-oppaaseen \(teksti\)](#) on koottu tietoa lapsen kehityksestä 0-1,5-vuotiaaksi ja esimerkkejä siitä, miten lapsen kehitystä voidaan tukea. Opas jaetaan ensimmäisen kuukauden aikana, kun perheeseen syntyy esikoinen. Oppaaseen tutustutaan lastenneuvolassa yhdessä perheen kanssa.
- Lusikallisesta lautaselliseen, yli yksivuotiaan [ruokailuoppaaseen \(teksti\)](#) on koottu tietoa yli yksivuotiaan lapsen hyvästä ruokavaliosta, hyvien ruokatottumusten edistämisestä ja muutamista arkiruokien resepteistä. Ruokailuopasta jaetaan lastenneuvoloissa määräaikaistarkastuksen yhteydessä yksivuotiaiden lasten perheille.
- [Onni on pienestä kiinni](#) -esitteeseen on koottu tietoa alle kouluikäisten lasten ja vanhempien yhteisestä tekemisestä / vapaa-ajanpalveluista Kuopion seudulla. Esitettä jaetaan Kuopion lastenneuvoloista. [Esite ja juliste](#) laadittiin moniammatillisena yhteistyönä. Esitteitä jaettiin myös Kuopion kaupungin varhaiskasvatuspalveluihin.

LapsiKuopio -hankkeessa laadittiin 18 kuukauden ja 4-vuotiaan lapsen tiedonsiirtolomake päivähoidosta lastenneuvolaan ja takaisin neuvolasta päivähoitoon sekä [tiedonsiirtolomake esikoulusta](#) kouluterveydenhoitajalle ja siihen liittyvä [terveyskysely vanhemmille](#). Samaa lomaketta voidaan tarvittaessa käyttää vanhempien kirjallisella [luvalla tiedonsiirtoon](#) opettajalle / iltapäiväkerhon suunnittelijalle. Tiedonsiirtolomake [laadittiin yhteistyössä](#) terveydenhoitoyksikön ja varhaiskasvatuspalvelujen henkilöstön kanssa. Lisäksi on valmisteilla tiedonsiirtolomake 4-vuotias lapsi ja 18 kk ikäinen lapsi.

2.1.6 Poikkihallinnollisen varhaisen tuen palvelumallin jalkauttaminen varhaiskasvatuspalveluissa

Kuopion kaupungissa toteutettu poikkihallinnollisen varhaisen tuen palvelumallin jalkauttaminen ja edelleen kehittäminen sisälsi varhaiskasvatuspalvelujen kehittämistä yhteistyössä päivähoiton johdon, eri kehittämisryhmien ja hoito- ja kasvatushenkilöstön kanssa. Kehittämistyöhön osallistui sosiaali- ja terveyskeskuksen eri työntekijäryhmiä sekä LapsiKuopio -hankkeen muita asiantuntijoita. Henkilöstö perehdytettiin luodun materiaalin käyttämiseen. Kehittämistyön keskeisiä tuloksia olivat:

Hanke oli luomassa Kuopion kaupungin varhaiskasvatuspalvelujen toimintayksiköiden ja lapsiryhmien varhaiskasvatussuunnitelman (Vasu) prosessinomaista toimintamallia ja varmisti sen jalkautumisen. Kuopiossa varhaiskasvatusta ohjaa kaksiosainen varhaiskasvatussuunnitelma (Vasu), jonka ensimmäinen osa käsittelee kaupungin [hallintoa, suunnittelua ja kehittämistä](#) ja toinen osa on [Kasvattajan käsikirja](#) (2005). Vasun prosessinomaisen toimintamallin olennaisena osana on Kasvattajan käsikirja, joka toimii toimintayksiköiden ja ryhmien varhaiskasvatussuunnitelmien rakenteena ja päivähoiton henkilöstön toiminnan suunnittelun, kehittämisen ja arvioinnin välineenä. Varhaiskasvatussuunnitelman prosessinomaisen toimintamallin [kehittäminen](#) toteutettiin yhteistyössä varhaispalvelujen esimiesten ja kehittämisryhmien kanssa. Uudenlaisessa vasu- prosessissa on mukana myös laitoshuoltajille työstetty kansio, joka sisältää laitoshuoltajan roolin varhaiskasvatussuunnitelman toteuttamisessa.

Hanke päivitti, kehitti edelleen ja jalkautti sähköistä [Varhaisen tuen käsikirjaa](#), joka on tarkoitettu perustyön tueksi ja ammatillisuuden vahvistamiseksi. [Varhaisen tuen käsikirjan päivitys toteutettiin yhteistyössä](#) hankkeessa työskennelleiden erityisasiantuntijoiden, varhaiskasvatuspalvelujen henkilöstön ja kehittämisryhmien kanssa. Käsikirjaan päivitettiin:

- [Puheen ja kielen kehityksen tukeminen](#) (esimerkki 1-vuotias lapsi)
- [Lapsen liikunnan kehitys](#) (esimerkki 4–5-vuotias lapsi)
- [Käsien ja silmien yhteistyö ja näköön perustuva hahmottaminen](#) (esimerkki 3–4-vuotias lapsi)
- [Kun huoli herää](#)

LapsiKuopio -hankkeessa kehitettiin konsultoitujen erityislastentarhanopettajien (kelto) [vuosikello](#). Kellomalli kuvaa sekä koko vuoden ajalla toistuvia työtehtäviä että eri kuukausina painottuvia tehtäviä ja moniammatillista yhteistyötä. [Keltujen vuosikelloa työstettiin](#) yhteistyössä hankkeessa työskennelleiden erityisasiantuntijoiden ja varhaiskasvatuspalvelujen varhaisen tuen tiimin (keltot, päivähoiton palvelupäällikkö) kanssa. Lisäksi hankkeessa päivitettiin monikulttuurisuuskansion osiota ja määriteltiin mitä on esiopetuksen oppilashuolto.

2.1.7 Poikkihallinnollisen yhteistyön kehittäminen kaupunkitasolla

LapsiKuopio -hankkeessa jalkautettiin ja edelleen kehitettiin myös seuraavia, varhaisen tuen ulottuvuuden sisältäviä poikkihallinnollisia palvelu- ja yhteistyömalleja:

Pienet lapset liikkeelle – toimintamalli sisältää varhaiskasvatuspalvelujen, vapaa-ajanpalvelujen ja terveystieteiden kuntoutusyksikön yhteistyömallin, joka laadittiin Terve lapsuus arjessa -hankkeessa (2006–2008). Tuolloin laadittiin myös yhteistyötä tukeva Pienet lapset liikkeelle -käsikirja. LapsiKuopio -hankkeessa työskennelleet toimintaterapia-asiantuntija ja päivähoiton liikuntakoordinaattori päivittivät [Pienet lapset liikkeelle - käsikirjan](#) kuvitusta ja sisältöjä sekä laajensivat [toimintamallin organisaatiota](#). Asiantuntijat tuottivat yhteistyössä kuopiolaisen graafikon kanssa oheismateriaaliksi lapsen liikuntaa ja mielikuvia aktivoivia kuvakortteja (valmistusprosessi kesken) ja [värityskuvia](#). Lasten liikkuminen kaupungilla ja erilaisissa lähiliikuntapaikoissa sai näkyvyyttä kun varhaiskasvatuspalveluissa oleville lapsille ja hoito- ja kasvatushenkilöstölle hankittiin [turva/huomioliivit](#). Hankkeessa [tuotettiin yhteistyössä](#) Kuopion kaupungin puistotoimiston kanssa seitsemään perhepuistoon asennettavat [infotaulut](#), joissa kuvataan kuvin ja tekstein keskeisiä asioita leikkipuistossa tapahtuvan leikin ja liikunnan merkityksestä lapsen eri ikävaiheissa ja niiden edistävistä vaikutuksista eri taitojen kehittymiseen myöhemmin. Taulu sisältää [vaihtuvan teeman](#). Kaikissa lasten liikuntaan liittyvissä

materiaaleissa on sama visuaalinen ilme, jolloin saavutetaan positiivinen kumulatiivinen vaikutus.

Aiemmin Kuopiossa toteutetussa Terve lapsuus arjessa – hankkeessa (2006 – 2008) laadittiin neuvolan ja päivähoidon yhteistyösuunnitelma, joka nyt päivitettiin ja uudistettiin sopimukseksi. [Neuvolan ja päivähoidon alueellisen yhteistyösopimuksen](#) mukaan kaupungin sosiaalityöntekijät osallistuvat yhteistyöryhmien kokouksiin syksystä 2010 alkaen. Utta on myös se, että yhteistyöryhmien kokoontumisajankohdat yhteystietoineen ovat kaikkien kaupungin työntekijöiden nähtävissä resurssikalenterissa. Tätä kautta yhteistyöryhmiin voivat osallistua myös muut kaupungin työntekijät ja asiantuntijat.

LapsiKuopio- hankkeessa fysio- ja toimintaterapia-asiantuntijat [uudistivat ja päivittivät](#) pienen lapsen sensomotorinen kehitys ja kommunikaatio sekä kielen kehitys – koulutuksen oppimateriaalia. Hankkeessa työskennelleet toiminta- ja puheterapia-asiantuntijat valmistivat koulutuksen oppimateriaalia, eri aistien käyttöön pohjautuvan Taaperosta Taitajaksi -videon ja Sanaleikki -videon, jotka tallennetaan myöhemmin Kasvanet-oppimisympäristöön. Sähköinen oppimisympäristö mahdollistaa ko. koulutukseen osallistujaa syventymään myöhemmin uudelleen koulutussisältöihin [erillisen kirjallisen tekstiosuuden](#) avulla. Hankkeen aikana toteutettiin yksi kaksipäiväinen [koulutustilaisuus](#), jossa uudistettu, edellä kuvattu oppimateriaali oli jo pääosin käytössä. Koulutusta arvioitiin osallistujille suunnatulla [palautekyselyllä](#).

LapsiKuopio -hankkeen työntekijät päivittivät ja uudistivat Terve lapsuus arjessa - hankkeessa (2006–2008) kehitettyä [kaupunkitasoista puhelinkonsultaatiopalvelua](#). Lasten mielenterveyspalvelut, kasvatus- ja perheneuvolan palvelut, sosiaalityö sekä erityisneuvolapalvelut liittyivät mukaan puhelinkonsultaatiopalveluun. Hankkeessa uudistettiin myös puhelinaikaa. LapsiKuopio -hankkeen asiantuntijat, erityisneuvolan asiantuntijat ja varhaiskasvatuksen varhaisen tuen palvelun kehittämisryhmä tuottivat yhteistyössä [yhteistyösopimuksen erityisneuvolan ja päivähoidon](#) välillä.

LapsiKuopio -hankkeessa verkostotyön ja lastensuojelun asiantuntijan kehittämistyön tavoitteena oli tukea ja mahdollistaa kaupungissa meneillään olevaa palvelukulttuurin muutosta. Kuopiossa toteutetussa palvelualueuudistuksessa keskeisimpinä teemoina ovat asiakaslähtöisyys sekä painopisteen siirto korjaavista palveluista ennaltaehkäiseviin palveluihin. Kyse on pitkälti ajattelutavan muutoksesta ja dialogisuuteen oppimisesta, joka toteutuu varhaisessa, avoimessa yhteistyössä. LapsiKuopio -hankkeessa toteutettiin [dialogisuuteen oppimisen prosessia](#), jolla tässä yhteydessä tarkoitetaan [Huolen puheeksi ottamisen](#) (hupu) kaupunkitasoisia koulutuksia ja [verkostokonsulttitoiminnan](#) koordinoitua. Hankkeen aikana Huolen puheeksi ottaminen -koulutukset siirtyivät osaksi kaupunkitasoista henkilöstön kehittäminen ja koulutus- kokonaisuutta.

LapsiKuopio -hanke mahdollisti [verkostokonsulttitoiminnan](#) edelleen kehittämisen Kuopiossa. Hankkeessa työskennellyt verkostotyön ja lastensuojelun asiantuntija toimi verkostokoordinaattorina oman työnsä ohella. Hankkeen tavoitteena oli tuoda esille kokopäiväisen [verkostokoordinaattorin toimen vakinaistaminen](#). Verkostokonsulttitoiminnan keskeisinä työmuotoina [Kuopiossa](#) ovat verkostokokouksien tilauksien keskitetty vastaanotto, suunnittelu ja palautteiden kerääminen. Säännölliset kuukausikokoukset toimivat verkostokonsulttien sisäisinä koulutustapahtumina.

2.1.8 Kotien ja kunnallisten palveluiden vuorovaikutuksessa kohti kumppanuutta

Keski-Suomessa lasten ja perheiden osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia vahvistettiin mm. kasvatuskumppanuus- ja omahoitajuus-käytäntöjen avulla.

Varhaiskasvatuksen työntekijöiden osaamista vahvistettiin oman työn arviointiin ja lapsen osallisuuden lisäämiseen ”lasten osallisuuden tunnistaminen ja siihen vaikuttaminen - koulutuksissa.

Katse lapseen -osahankkeesta on edistetty kasvatuskumppanuuden leviämistä Itä- ja Keski-Suomen alueella lasten ja perheiden palveluiden monialaisessa verkostossa yhteistyössä varhaiskasvatukseen suuntautuneen Keski-Suomen Varke - hankkeen ja kotien ja koulujen kasvatukseen Pohjois-Savon Reilusti rinnakkain – hankkeen sekä Pohjois-Savon eri kuntien moniammatillisen ja Terveystien ja hyvinvoinnin laitoksen Kasvatuskumppanuus – kouluttajien verkoston kanssa. Kasvatuskumppanuus merkitsee lapsia ja perheitä kunnioittavaa, kuulevaa luottamukseen perustuvaa dialogista vuorovaikutusta tavoitteena edistää lasten suotuisaa kehitystä luontaisissa kasvuympäristöissään. Vuosina 2009 – 2010 Kasvatuskumppanuus-kouluttajakoulutuksia on kohdennettu Itä- ja Keski-Suomen alueella painotetusti varhaiskasvatukseen sekä perusopetuksen henkilöstölle kannustaen kutsumaan mukaan prosessikoulutuksiin monialaisesti yhteistyökumppaneita. www.pslastensuojelu.fi/palautteet

Eroperheiden lasten ja perheiden auttamiseksi ja tulevien lastensuojelutarpeen ehkäisemiseksi on kehitetty [lasta kuulevaa ja huomioivaa työskentelytapaa](#) oikeudelle tehtävien selvitysten laadintaan perheoikeudellisena palveluna.

2.2. Lastensuojelun avohuollon ja mielenterveyspalveluiden kehittäminen

Kaste-ohjelman mukaisesti erityispalveluja kehitettiin vastaamaan peruspalveluiden tarpeita. Peruspalveluissa työskentelevien työntekijöiden osaamista vahvistettiin koulutuksin ja konsultaatioin. Työn tueksi kehittyi uudenlaisia konsultatiivisia työmenetelmiä. Lisäksi selkeytettiin toimintamalleja. Hankkeessa jatkettiin lastensuojelulain toimeenpanon tukemista painopisteenä avohuollon työmenetelmien kehittäminen moniammatillisena kehittämisyhteistyönä. Tavoitteena oli lastensuojelun tarpeessa olevien lasten ja heidän perheidensä tuen tarpeiden tunnistaminen, varhainen auttaminen sekä avohuollon menetelmien vaikuttavuuden edistäminen. Uuden lastensuojelulain mukaisia lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelmajärjestelyjä tuettiin. Maakunnallisen moniammatillisen asiantuntijatyöryhmän toimintaa varmistettiin. Kehittämistyössä hyödynnettiin alueella luotuja, jo toimivia kehittämis-, koulutus-, konsultaatio- ja tutkimusrakenteita.

2.2.1 Nuorisopsykiatrian, koulun ja lastensuojelun yhteistyön kehittäminen

Kehittämistyön lähtökohtana oli Jyväskeskualueella nuorisopsykiatriassa, nuorisokodeissa ja lastensuojelussa syntynyt tarve vuoropuhelun lisäämiseen ja yhteisen ymmärryksen rakentamiseen. Yhteistyön kehittämiseksi järjestettiin viiden työkokouksen sarja, jossa avattiin yhteisiä asiakasprosesseja, yhteistyötä prosessin nivelvaiheissa ja yhteistyökumppaneihin kohdistuneita odotuksia. Tärkeäksi yhteistyötä tukeväksi elementiksi nousi yhteistyökumppaneiden työn ja sen reunaehtojen tunteminen ja ajankohtaisista asioista tiedottaminen. Työkokouksiin osallistui toimijoita ja esimiehiä lastensuojelusta, nuorisokodeista, nuorisopsykiatriasta, perusopetuksesta ja oppilashuollosta. Työkokouksikäytännön tuloksina olivat tiedon lisääntyminen, vuoropuhelun lisääntyminen, toimijoiden roolien selkiytyminen, kokemusten jakaminen, toisen työn arvostuksen lisääntyminen ja yhteistyön riippumattomuus työntekijöiden vaihtumisesta. Lisääntynyt yhteistyö mahdollistaa myös uusien yhdessä tekemisen tapojen syntyminen. Esimerkkinä tästä on ammatillisten perhekotien, lastensuojelulaitosten ja nuorisopsykiatrian työkokoukset, joissa on muun muassa selvitelty yhteistyön solmukohtia,

nuorisopsykiatristen palvelujen käyttöä ja tarvetta asiakaskyselyn muodossa. Työkokouksista luodaan pysyvä käytäntö.

Hanke toimi Keski-Suomessa koollekutsujana suunniteltaessa vuonna 2011 toimintansa aloittavaa MDFT (Multidimensional Familytherapy eli monimuotoinen perheterapia) – työryhmää. Tuleva MDFT- työryhmä muodostuu lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian ammattilaisista, jotka ovat Jyväskylän kaupungin ja Keski-Suomen sairaanhoitopiirin työntekijöitä. Työryhmän muodostuminen eri organisaatioiden työntekijöistä on merkittävää myös laajemmin lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian rajapinnalla työskentelyn kannalta. Se tuo konkreettista ja arvokasta tietoa ja kokemusta tällaisen työskentelyn hyödyistä ja haasteista. Kokemuksia saadaan myös uudesta menetelmästä ja sen soveltumisesta suomalaiseen palvelujärjestelmään.

2.2.2 Tehostetun perhekuntoutuksen malli

Lastensuojelun avohuollon palveluiden kehittämishanke Pohjois-Karjalassa uudisti ja kehitti lastensuojelun palveluita avohuoltopainotteisempaan suuntaan sekä lisäsi lasten ja perheiden osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia. Osahankkeessa valmistui moniammatillisessa työryhmässä (avohuollon sosiaalityöntekijöitä, kotipalvelun työntekijöitä sekä perhetyöntekijä) kehitetty tehostetun perhekuntoutuksen teoreettinen malli. Mallin kokeileminen kirjattiin Joensuun kaupungin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan ja se huomioitiin sosiaali- ja terveyslautakunnan vuoden 2011 talousarviossa. Tehostetun perhekuntoutuksen kokeilu käynnistetään vaihtoehtona sijoituksille kevään 2011 aikana. Kahden vuoden kokeiluvaiheeseen palkataan kolme työntekijää. Tehostetun perhekuntoutuksen kokeilu toteutetaan yhteistyössä asiakkaana olevan lapsen ja hänen perheensä kanssa. Asiakkaana oleva lapsi ja hänen perheensä osallistuu työskentelyn suunnitteluun ja on mukana määrittelemässä työskentelyn tavoitteita. Asiakkaan toiveet huomioidaan työskentelyssä ja työskentely on mahdollista toteuttaa myös ilta-aikaan ja viikonloppuisin. Tehostetun perhekuntoutuksen mallia kehitetään / tarkennetaan kokeilun aikana asiakkailta saatua palautetta hyödyntäen. Kokeiluvaiheessa tehostetun perhekuntoutuksen mallin kehittämisestä vastaa kokeilussa työskentelevä perhetyöntekijä, joka on ollut mukana tehostetun perhekuntoutuksen suunnittelutyöryhmässä alusta asti.

Avohuollon palveluiden ja sisäisten asiakasprosessien kehittämiseen liittyen olemassa olevia lastensuojelun tuotteita ja prosessikuvauksia uudistettiin ja päivitettiin vastaamaan nykytilannetta. Tuotteiden uudistaminen toteutettiin viidessä 2-4 hengen työryhmässä, jotka koostuivat lastensuojelun alkuarvioinnin ja avohuollon sosiaalityöntekijöistä, perhetyöntekijöistä, sosiaaliohjaajista, sijaishuollon sosiaalityöntekijöistä sekä lastenvalvojista. Työryhmät jatkavat prosessikuvausten muotoilemista hankkeen päätyttyä. Tuotetut lastensuojelun avohuollon tuotteet ja prosessikuvaukset viedään [Joensuun lastensuojelun kotisivuille](#) prosessikuvausten valmistuttua.

Monialaisen yhteistyön lisäämiseksi lastensuojelussa tehostettiin eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Verkostotyön tehostamiseksi lastensuojelun avohuollon työntekijät tapasivat säännöllisesti yhteistyöverkostojen (eri hallintokunnat ja viranomaiset, 3. sektori, oppilaitokset) kanssa. Vastuuta eri verkostoihin osallistumisesta jaettiin työntekijöiden kesken. Verkostojen tapaamisilla tiivistettiin yhteistyötä eri toimijoiden välillä sekä vahvistettiin yhteistyöverkostojen tietotaitoa lasten ja nuorten kasvuoloihin liittyvistä ongelmista sekä lasten ja perheiden tukemista peruspalveluiden piirissä.

2.2.3 Lastensuojelun tarpeen selvittäminen ja arviointi lastensuojelutyön kehittämisenä

Lastensuojelun tarpeen selvittämisen ja arvioinnin toimintamallin moniammatillista käyttöönottoa on edistetty vuorovaikutteisilla prosessikoulutuksilla Keski-Suomessa ja Pohjois-Savossa. Lastensuojelutarpeen selvityksen ja arvioinnin kaksi koulutusryhmää kohdennettiin Pohjois-Savossa lasten kanssa työskenteleville eri ammattiryhmille, kuten neuvolan, päivähoiton ja koulun sekä yksityisten avopalvelujen tuottajien henkilöstölle, sosiaalityöntekijöiden lisäksi. Prosessimuotoiset koulutukset, niihin kytketyt käytännölliset tehtävät sekä reflektointi, on koettu tärkeäksi tueksi toimintamallien uudistamiseen lain rakenteellisen ohjauksen lisäksi. Lasten ja vanhempien osallisuuden vahvistamiseksi käytännössä, koulutukset on toteutettu toiminnallisilla menetelmillä sekä kannustaen palautteiden koontiin. Selvitystyöskentelyä on kehitetty palveluiden saatavuuden, sujuvuuden sekä vaikuttavuuden näkökulmasta, tavoitteena pysäyttää ongelmien kasautuminen perheissä. Koulutuksista koottujen palautteiden lisäksi koulutuksille on toivottu alueelta runsaasti jatkoa, uutta koulutusryhmää sekä lisäpäivää käytännön toteutuksesta nousseisiin kehittämiskysymyksiin vastausten yhdessä löytämiseksi. www.pslastensuojelu.fi/palautteet

2.2.4 Perhetyöhön vaikuttavuutta

Lastensuojelun avohuollon varhaisen tuen ja vaikuttavuuden mittarien kehittämiseksi sekä perhetyön vahvistamiseksi alueella järjestettiin perhetyön kehittämispäivä Pielavedellä, jossa esiteltiin [perhetyön vaikuttavuuden arviointiin](#) liittyvä Savonia-AMK:n opiskelijoiden opinnäytetyö: Voimavarakeskeisyys lastensuojelun perhetyössä lasten ja vanhempien kokemana Pielavedellä.

Keski-Suomessa perhetyön kehittämisellä hankkeen tuella saatiin vakiinnutettua varhainen puuttuminen osaksi muutamien Keski-Suomen kuntien palvelujärjestelmää. Tämä liittyi varhaisen puuttumisen työmallien sekä palveluiden nivelkohtien yhteistyön vahvistamiseen. Perhetyön kehittämiseen liittyi kiinteästi hankkeen konsultointituki pienten kuntien perhetyöntekijöiden verkostoitumisen tukemiseksi ja työn kehittämiseksi.

2.2.5 Tukiperhetoiminnan alueellinen järjestäminen

Lastensuojelun avohuollon palveluihin aiemmin kehitettyä [tukiperheprosessia](#) on juurrutettu kuntien ja alueellisten palveluiden yhteisiksi arkikäytännöiksi Katse lapsen – hankkeessa lasten ja perheiden osallisuuden vahvistamiseksi. [Tukiperhekäsikirja](#) valmistui keväällä 2010. Tuki- ja sijaisperhetoiminnasta tiedottaminen median ja verkkosivuston kautta on madaltanut perheiden kynnystä ottaa yhteyttä tuki- ja sijaisperheasioissa. Kuntien sosiaalityöntekijöiden ja kehittämissyksikön välinen yhteis- ja työparityö on yhtenäistänyt osaamista ammatillisissa työprosesseissa sekä joustavuutta sijoitusprosesseissa. Alueella hyödylliseksi koetun käytännön levittämiseksi Pohjois- ja Etelä-Savon yli maakunnallisena hankeyhteistyönä järjestettiin kolmen tapaamiskerran tukiperhevalmennus Juvalla Etelä-Savossa. Valmennukseen osallistui perheitä molemmista maakunnista sekä JJR -kuntien sosiaalityöntekijöitä saadakseen Pohjois-Savossa käytetystä koulutusmallista kouluttajavalmiuksia alueelleen ja voidakseen vastata jatkossa Etelä-Savossakin kasvaneeseen lastensuojelun tukiperheiden tarpeeseen. www.pslastensuojelu.fi/palautteet

2.2.6 Lastensuojelun edunvalvonta

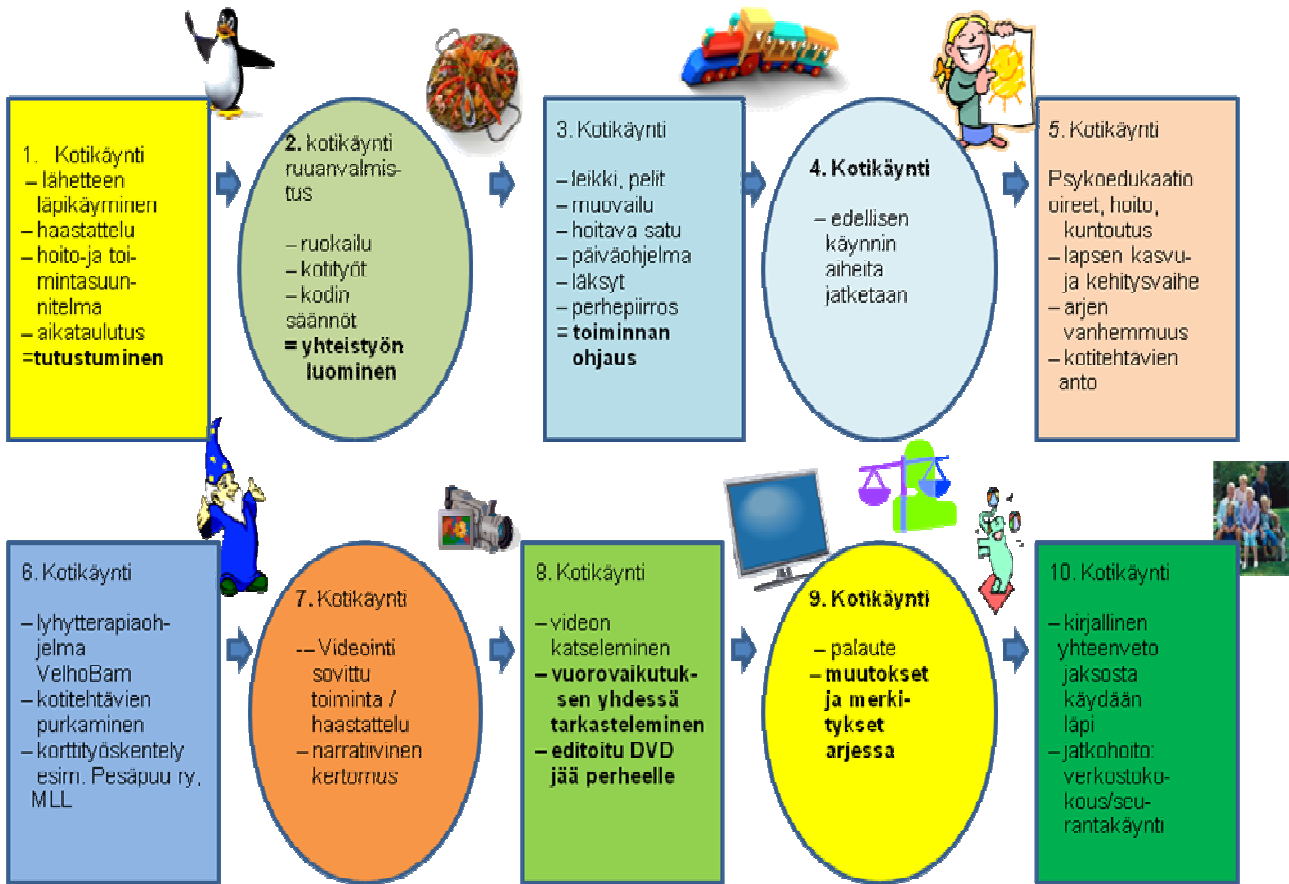
Lastensuojelulain uutta säännöstä lastensuojelun edunvalvonnasta levitettiin ja juurrutettiin Keski-Suomessa ja Pohjois-Savossa tiedottamalla, tarjoamalla kunnille konsultaatiota, järjestämällä edunvalvontaan liittyvien toimijoiden verkoston tapaaminen ja järjestämällä koulutusta edunvalvonnasta sosiaalityöntekijöille ja muille toimijoille. Lastensuojelun edunvalvonta tuli tutummaksi maakuntien sosiaalityöntekijöille ja työntekijät alkoivat arvioida edunvalvojan tarvetta lastensuojeluprosesseissa. Myös poliisin, käräjäoikeuden ja maistraatin rooli selkiytyi edunvalvonta-asioissa. Molemmissa maakunnissa on lastensuojelun edunvalvojen alueellinen verkosto www.lastensuojelunedunvalvonta.fi ja lisäksi Pohjois-Savossa [Lastensuojelun edunvalvonta](#).

2.2.7 Lastensuojelun moniammatillisen asiantuntijatyöryhmän toimintamalli

Lastensuojelun moniammatilliseen asiantuntijatyöryhmään kootun erityisasiantuntemuksen hyödyntämisen mahdollisuutta on koordinoitu, kehitetty, tehty tutuksi ja juurrutettu alueen lastensuojelun toteuttajien keskuuteen. Työryhmä on antanut konsultaatiota sosiaalityöntekijöille, esimiehille, perhetyöntekijöille ja perhehoitajille erivaiheissa olevissa lastensuojelun asiakastapauksissa. Hankeaikana valmistui Kuopion yliopistolta pro gradu -tutkielma Pohjois-Savon ja Keski-Suomen alueelta: Alueellinen [lastensuojelun moniammatillinen asiantuntijatyöryhmä](#) sosiaalityöntekijän työn tukena. Lapset ja perheet Kaste -hankkeen mielenterveystyön ja avohuollon ylimatekunnallisen tiimin virittämänä käynnistetyt videoneuvottelut otettiin käyttöön erityisesti Lastensuojelun moniammatillisen asiantuntijaryhmän kokousten toteutuksessa. Juridinen asiantuntija onkin sen jälkeen osallistunut useimpiin kokouksiin videovälitteisesti Helsingistä. Lastensuojelun moniammatillisen asiantuntijatyöryhmän jäsenet ovat sanallisesti kuvanneet kokoontumisia itse jäsenillekin hyvin opettaviksi, kuin olisi koulutuksessa. Asiakastapauksia maakunnan kunnista esitelleet ovat todenneet esittelyyn valmistautumisesta alkaen ja yhteenvetolomakkeelle asiakastapauksen tiivistämisen sekä konsultaation jäsentäneen ja avanneen uusia näkökulmia ja vaihtoehtoja sekä tukeneen käytännössäkin lastensuojelutyön toteutusta. Konsultaatiopalvelun tekemiseksi tutuksi, järjesti työryhmä koulutuspäivän Lastensuojelulain uudet pykälät käytäntöön, jossa oli esittelyssä myös Lapsi vankilassa – projektin esittely Vanajalta. Tilastotaulukosta näkyy miten lastensuojelun moniammatillinen asiantuntijatyöryhmä antoi konsultaatiota. www.pslastensuojelu.fi/palautteet

2.2.8 Lastenpsykiatrinen, lyhytkestoinen, intensiivinen ja fokusoitu kotisairaalahakso

Kotisairaalahakso lisää perheen selviytymistaitoja ja toimintakykyä ja antaa perheelle kokemus arjen struktuurista, toimijuudesta ja välittämisestä. Kotisairaalahaksole lähettäminen edellyttää lapselle jo aiemmin tehtyjä perustutkimuksia. Kotisairaalahakso alkaa yhteisellä kotikäynnillä perusterveydenhuollon tai erikoissairaanhoidon klinikkaryhmän työntekijän kanssa ja päättyy yhdessä järjestettyyn verkostokokoukseen tai seurantakäyntiin. Perhe käy jakson aikana erikoislääkärin vastaanotolla tai lääkäri tulee mukaan kotikäynnille. Jakson aikana tehdään päiväkotii- tai koulukäynti (kuvio 4).

Kuvio 4 Kotisairaalamalli

Kotisairaalamalli sisältää 10 kotikäyntiä; 1–3 krt / viikko, ensimmäisellä kerralla aikataulutetaan ainakin viisi seuraavaa kotisairaalakäyntiä. Käynnin kesto 2–5 h /kerta, jakson kokonaiskesto noin 1kk – 2 kk, kirjallinen hoito- ja toimintasuunnitelma tehdään yhdessä perheen kanssa arki-selkokielellä. Kotisairaalamallia pilotoitiin lisäksi yhteistyössä lastenpsykiatrian osaston kanssa osastohoidosta kotiutuvan lapsen jatkohoitona.

Kotisairaalamallista kerättiin perheiltä suullista ja kirjallista palautetta vanhemmilta ja lähettäviltä tahoilta. Työntekijät keräsivät kotikäynneillä koottuja kokemuksia eri työmenetelmien toistuvuudesta ja toimivuudesta. Prosessityönohjauksessa yhdistettiin teoreettista, palautteissa tullutta ja kokemuksellista tietoa ja tuloksena syntyi tarpeenmukainen räätälöity, mallinnettu kokonaisuus. Palautekyselyjen kautta saatu palaute oli hyvää. Perheet olivat kokeneet hyötyneensä jaksosta. Jaksoa toivottiin ajoittain pidempikestoiseksi. Kotisairaalamallin juurrutetaan osaksi lapsen ja perheen lastenpsykiatrista kokonaisuhoitoa. Osahankkeen myötävaikutuksella käynnistyi Askokotisairaalamallin oppisopimuskoulutus (11.1–19.11.2010) yhdessä aikuis- ja nuorisopsykiatrian kanssa.

2.2.9 Psyykkisesti oireilevan lasten vanhempien vertaisryhmätoiminta

Vertaistukiryhmätoiminnan kehittämiseksi toteutettiin Mannerheimin Lastensuojeluliiton Pohjois-Karjalan piirin ja Kotikartanoyhdistyksen kanssa 29.9.–5.11.2009 psyykkisesti oireilevien lasten vanhempien vertaistukiryhmän. Ryhmän vetäjinä toimivat sh Kimmo Rättyä Kotikartanoyhdistyksestä ja sh Tuula Töyrylä PKKSK:n Perhohankkeesta. Vertaistuki toimi ja vanhemmat kokivat saaneensa voimia arkeen ja lisätietoa mm. eri yhdistysten toiminnasta. Toiminta oli asiakaslähtöistä ja toiminnan kautta lisättiin vanhempien

vaikuttamismahdollisuuksia, osallisuutta sekä tuettiin heidän toimijuuttaan. Toiminta mahdollistui yhteistyönä, koska MLL:n vertaisryhmäkoordinoinnin hanke oli myös yksi osahanke Itä ja Keski-Suomen Lapset ja Perheet Kasteessa. Kaikki ryhmän toteutukseen tarvittavat järjestelyt sovittiin hyvässä yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Vertaistukiryhmän suunnittelusta, toiminnasta, tarpeellisuudesta ja eri toimijoiden kokemuksesta tehtiin [BIKVA -arviointi](#).

2.2.10 Vauvojen yöaikaisen vuorovaikutushoidon kehittäminen

Yöaikaisen vuorovaikutushoidon kehittämisessä oli keskeistä: 1) palauttaa vanhemman kyvyt ja luottamus vauvan rauhoittamisessa ja uneen auttamisessa; 2) palauttaa vauvan kyky pysyä unessa; ja 3) palauttaa ylivirittyneen vanhemman kyky itse nukkua. Samalla kerättiin lisää tietoa vauvojen ja vauvaperheiden univaikeuksista ja kehitettiin hoitomuotoja. Osahankkeen aikana kehitettiin lisäksi hoidonparrastusta ja yhteistyötä lastenneuvoloiden kanssa. Univaikeudet yleensä korjaantuvat neuvolan terveydenhoitajan ohjauksessa ja tiheennyin neuvolakontaktein tai lisäksi yöhoitaja Mari Viinikaisen puhelinneuvonnalla. Tarvittaessa vauvaperhe ohjattiin Vauvaperheyksikköön polikliniseen arvioon ja hoitoon. Tavallisesti uniongelmia ratkesivat päiväaikaisen poliklinisen työskentelyn ja kotikäyntien avulla. Joidenkin perheiden yöllisiä vaikeuksia ei onnistuttu ratkaisemaan päiväaikailla työmuodoilla, ja näitä perheitä autettiin yöaikaisella vuorovaikutushoidolla.

Yöaikainen hoitajakso toteutettiin lastenpsykiatrian osastolla erillisessä Perho-kaksiossa, jossa on oma makuuhuone, wc ja pieni olohuonekeittiö. Hoitajakso toteutettiin kahden viikon aikana: Ensimmäisellä viikolla perhe yöpyi kaksiossa kolme yötä (ti-to). Viikonloppu vietettiin kotona uusia taitoja harjoitellen. Toisen viikon aikana (ti-to) perhe kehitti ja vakiinnutti uusia toimintatapojaan. Päiväajan perhe vietti kotona. Jakson päättymisen jälkeen saavutuksia tuettiin yöhoitajan kotikäynnin (2 kertaa) tai puhelinkontaktin avulla. Ajalla 1/2008 – 10/2010 hoidettiin yöaikaisessa vuorovaikutushoidossa 23 vauvaperhettä. Vauvat olivat iältään 5 kk-1v 3kk. Heistä 14 oli poikia ja 9 tyttöä. Univaikeuksiin liittyen tunnistettiin vauvan ja vanhemman vuorovaikutukseen liittyviä riskitekijöitä ja vanhemman sensitiivisyyden esteitä, kuten vanhemman masennus ja muut mielenterveysongelmat, vanhemman traumaattiset kokemukset, parisuhteen ongelmat, lähisuhdeväkivaltaa tai sen uhkaa. Kaikki perheet kokivat hyötyneensä hoitajaksosta. Suurimmalla osalla vauvoja uniongelmia ratkesivat, ja vanhemmat saivat keinoja selvittää jatkossa. Monien perheiden kohdalla asiakkuus päättyi. Useat vanhemmat voimavaraistuvat hoitajakson tuloksena ja he ryhtyivät työstämään myös muita ongelmiaan. Lisää työntekijöiden ja asiakkaiden kokemuksia [yöaikaisen vuorovaikutushoidon kehittämisestä](#) on kirjattu aiheeseen liittyvässä kehittämistyössä.

2.2.11 Tutki ja turvaa – intensiivinen hoitajakso vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen pulmiin ja kiintymyssuhteiden ongelmiin

Tutki ja Turvaa osahanke kehitti intensiivisen hoitajaksomallin, jonka tavoitteena oli lisätä lapsen turvallista kiintymistä ja mahdollisuuksia tukeutua vanhempaansa saadakseen turvaa, hoivaa ja lohdutusta sekä tukea tunnesäätelyyn ja kasvamiseen. Hoitajaksolla työskentely kohdistettiin vanhemman suhteessa olemisen kykyihin ja tapoihin sekä niihin vanhemman mielenhäiriöihin prosesseihin; mielikuviin, ajatuksiin ja tunteisiin, jotka ylläpitävät sisäisiä työskentelymalleja ja tapoja toimia vanhempana. Hoitajakson aikana pyrittiin aktivoimaan myönteistä muutosta vanhemman tavoissa toimia suhteessa, havaita lapsen viestejä ja tarpeita sekä sitoutua niihin vastaamiseen ja kiintymyshahmona toimimiseen. Muutos hoivasysteemissä lisää lapsen mahdollisuuksia turvalliseen kiintymiseen. Vanhempaa autettiin tulemaan tietoiseksi omista sisäisistä prosesseistaan

ja ymmärtämään niiden merkitystä vanhempana toimimiselle sekä linkittämään toimintaan vaikuttavia tunnetiloja omiin lapsuuden hoivakokemuksiin. Vanhemman kykyä ajatella, havainnoida, ymmärtää ja hyväksyä omia sekä lapsensa toiminnan taustalla olevia motiiveja, tunnetiloja, ajatuksia ja tarpeita aktivoitiin. Lisäksi vanhemmalle annettiin tietoa ja neuvoa, jonka myötä vanhemman on mahdollista reflektoida omia sisäisiä työskentelymallejaan ja muodostaa uusia mielikuvia sensitiivisenä vanhempana toimimiseen.

Hoitojakso rakentuu arviointijaksosta, aloitusjaksosta sekä varsinaisesta ryhmä- ja yksilötyöskentelyjaksosta. Hoitojakson kesto on n. 5 kk, minkä jälkeen jokainen vanhempi-lapsi pari kutsutaan seuranta-arvioon noin puolen vuoden kuluttua. Hoitojakson aikana tehdään yhteistyötä koko perheen kanssa kotikäynneillä. Perheen verkostoa tavataan aloitusjaksolla ja työskentelyn päättyessä sekä tarpeen mukaan hoitojakson aikana.

Arviointijakson kotikäyntien aikana kartoitetaan perheen elämätilannetta ja mahdollisuutta osallistua hoitojakson työskentelyyn. Perheen kanssa keskustellaan hoitojakson sisällöstä ja heidän omasta motivaatiostaan tällaiseen terapeutiseen työskentelyyn sekä halusta työskennellä suhteessa lapseen. Käytännön työskentelytapaan liittyviä osallistumisen esteitä pyritään työstämään ja käytännön järjestelyin mahdollistamaan perheelle elämätilanne, jossa on tilaa asettua vuorovaikutuksen äärelle myös arjessa. Työskentelystä allekirjoitetaan sopimus. Ennen varsinaisen työskentelyn aloittamista perheen kanssa suunnitellaan yhdessä, ketkä omasta lähi- ja viranomaisverkostosta kutsutaan yhteistyöhön tukemaan perheen työskentelyä hoitojaksolla. Verkoston kanssa tehtävä toimiva yhteistyö on tärkeää, jotta vanhempi ja lapsi pystyvät työskentelemään intensiivisesti kiintymyssuhteensa vahvistamiseksi. Perheen tukiverkoston kanssa jaetaan tietoa työskentelyjaksosta ja sovitaan yhdessä miten perhettä tuetaan muilta osin. Verkostoyhteistyön avulla voidaan esim. huolehtia siitä että yksinhuoltajaperheen taloudelliset ongelmat eivät ala liikaa kuormittaa työskentelevän vanhemman mieltä. Oman lähiverkoston tuki ja ymmärrys auttaa myös vanhempaa työskentelemään terapeutisesti ja työskentelyn viedessä voimavaroja arjesta, toimiva verkosto pystyy tarvittaessa myös antamaan konkreettista apua.

Aloitusjaksolla toteutetaan vanhemman haastatteluita ja vanhemman ja lapsen vuorovaikutustilanteiden videointeja. Aloitusjakson tarkoituksena on koota työskentelyä varten videomateriaalia vanhemman ajatuksista ja mielikuvista sekä vuorovaikutuksesta lapsen kanssa. Hoitojakson työskentely sisältää vanhemman yksilö- ja ryhmätyöskentelyä n. 10 viikon ajan. Vanhempi osallistuu vanhempien ryhmään kerran viikossa 2 h 15 min ajan ja joka toinen viikko lisäksi tunnin kestävälle yksilökäynnille.

Ryhmään osallistuu enintään 4 vanhempaa tai 3 pariskuntaa. Ryhmänvetäjiä on kaksi. Ryhmätyöskentelyssä toteutetaan reflektoivaa työskentelytapaa ja pyritään luomaan turvallinen ilmapiiri, jotta vanhemmat uskaltavaisivat tutkimaan ja työskentelemään vanhemmuutensa kanssa. Työmenetelminä käytetään opetustuokioita, mielikuva- ja tunnetyöskentelyä, videopalautustyöskentelyä, neuvonantoa, rentoutusta ja annetaan yksilöllisen tarpeen mukaan kotitehtäviä. Vanhempien reflektoimista ja prosessin etenemistä tuetaan kirjoittamisen avulla.

Hankkeessa kehitetyn intensiivisen Tutki ja Turvaa hoitomallin hyödyntäminen lastenpsykiatristen hoitojaksojen toteuttamiseksi vaatii työkokemusta ja alan koulutusta. Terapiakoulutus tai soveltuva hoitosuhteen prosessikoulutus katsotaan tarpeelliseksi, minkä lisäksi oma työnohjaus on tärkeää. Aloitusjakson arviointityökaluja käytettäessä tulee olla soveltuva menetelmäkoulutus. Hoitotavoitteiden laatimiseksi ja hoitoprosessin

työskentelyä tukemaan tulee olla mahdollista työskennellä yhdessä moniammatillisen työryhmän kanssa.

Tutki ja Turvaa työskentelyjakson jalkauttaminen osaksi polikliinista perhetyötä on suunnitteluvaiheessa. Strukturoidun hoitojakson vakiintuminen hoitotavaksi on suuri haaste. Uusia työtapoja kohtaan on aina vastustusta ja niiden on osoitettava tarpeellisuutensa, jotta kiinnostus toteuttamiseen syntyisi. Lisäksi työjärjestelyiden on mahdollistettava työtavan toteuttaminen, esim. intensiivisen hoitotyön tekeminen. Kuluneen hankkeen aikana olikin tärkeää saada hoitojakson toteutuksesta kokemuksia hanketyöntekijöille ja Kaste II hankkeessa kokemuksia käytännön toteutuksesta pyritään laajentaman työryhmien jäsenille. Hoitajaksotyöskentelyn jalkauttaminen lastenpsykiatrian poliklinikan hoitokäytäntöihin tarvitsee jatkossa enemmän johdon tukea. Kehittämistyöstä tiedottamista ja hoitojakson esittelyä ovat klinikassa toteuttaneet hanketyöntekijät. Jalkauttamista ajatellen on jatkotoimenpiteiksi suunniteltu klinikan yhteistä tilaisuutta, missä hanketyöntekijät esittelevät hoitajaksotyöskentelyä perheen hoitoprosessin kautta. Lisäksi hyödynnetään perehdyttämistä varten koottua materiaalia hoitomallista, perheiden työskentelymateriaalia ja videoita sekä nauhoitettuja hoitotilanteita. Myös ylilääkäri ja apulaisyllilääkäri tiedottavat työkäytännöistä hoitojakson jalkautuessa työryhmiin.

2.3 Lastensuojelun sijaishuollon ja perhehoidon kehittäminen

Lapset ja perheet Kaste -hankkeessa lastensuojelun sijaishuollon ja perhehoidon kehittäminen perustui kuntien tarpeeseen, uudistuvaan perhehoitolakiin ja Itä- ja Keski-Suomessa lastensuojelun sijaishuollon alueella tehdyn vahvan kehittämistyön hyödyntämiseen ja tulosten levittämiseen. Kehittämissyhteistyötä tehtiin maakunnallisten sijaishuoltoyksiköiden, kuntien työntekijöiden, yksityisten palvelujen tuottajien, järjestöjen ja oppilaitosten kanssa myös ylimaakunnallisesti.

Valtakunnallista yhteistyötä tehtiin sijaisperheiden rekrytoinnin kehittämisessä Perhehoitoliitto ry:n Ajoissa kotiin -rekrytointikampanjan kanssa. Rekrytointikampanjaan luotiin uutta ilmettä ylimaakunnallisena ja valtakunnallisena yhteistyönä. Rekrytointia kohdennettiin lyhytaikaiseen ja nuorten perhehoitoon. Rekrytointitilanteissa hyödynnettiin valmiita tapahtumia ja esimerkiksi kirjastoja, joissa jaettiin kiinnostuneille tietoa tuki- ja sijaisperhetoiminnasta sekä suullisesti että esitteitä jakamalla. Ajoissa kotiin rekrytointikampanjaan on koottu maakuntakohtaisesti yhteistyökumppanit järjestöistä ja kuntien työntekijöistä. www.sijaisvanhemmaks.fi Katse Lapseen osahankkeen työntekijä oli mukana valtakunnallisessa perhehoidon kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Perhehoidon valtakunnallisen toimintaohjelman ja lainsäädännön kehittämissyöryhmän väliraportti ilmestyi huhtikuussa 2010, www.stm.fi Katse lapsen - osahankkeesta oltiin myös Pesäpuu ry: n koollekutsumassa Nuoret ja PRIDE-kehittämissyöryhmässä.

2.3.1 Sijaishuollon resurssikeskus

Etelä-Savossa työskenneltiin sijaishuollon keskitettyjen rakenteiden ns. resurssikeskuksen perustamiseksi tavoitteena sijaishuollon palveluiden laadun, vaikuttavuuden ja saatavuuden parantaminen sekä alueellisten erojen vähentäminen. Hanke edisti rakenteiden syntymistä ja prosessien uudistamista, vahvasti työntekijöiden ja toimijoiden osaamista ja ylläpiti maakunnan alueen kumppanuusverkostoja työkokouksin ja koulutuksin. Hanke jatkoi Kasvun yhteisöjen Sijaishuollon kehittämissyöryhmän aiemmin käynnistämää sijaishuollon resurssikeskuksen / tietopankin rakentamista. Etelä-Savoon hankittiin Pohjois-Savon Katse Lapseen osahankkeessa kehitetty atk-pohjainen sovellus sijaishuollon tietorekisteriä varten. Rekisteriin kerättiin tietoja maakunnan alueella

toimivista ammatillisista perhekodeista ja lastensuojelulaitoksista. Tiedonkeruu tapahtui työntekijän henkilökohtaisella käynnillä lastensuojeluyksiköihin ja tietoihin kirjattiin myös sosiaalityöntekijän arvio siitä, minkälaisille lapsille kukin paikka parhaiten soveltuu. Jatkossa rekisteriä täydennetään myös sijaisperheiden osalta. Rekisteriä päivitetään ja pidetään yllä tietoa vapaina olevista paikoista. Osahanke teki tiivistä yhteistyötä hankkeen sisällä ylimaakunnallisesti, maakunnassa toimivien järjestöjen, erityisesti Pelastakaa Lapset ja Virola- väkivallasta vapaaksi ry:n yhteinen Sijaishuollon väkivaltatyön kehittämishankkeen kanssa, maakunnan alueella toimivien muiden Kaste-hankkeiden kanssa (Vanhusten asumisen uudet ratkaisut ja asumisen varhainen tuki -hanke, Vanhus-Kaste, Kroonisten kansansairauksien ehkäisyhanke, Kanerva-Kaste ja Vetovoimainen ja terveyttä edistävä terveydenhuolto, VETE-hanke).

2.3.2 Sijaishuollossa toimivien yhteistyön kehittäminen

Etelä-Savon sairaanhoitopiiri tuki ja kehitti sijaishuollossa toimivien työtä, lisäsi erikoissairaanhoidon osaamista työskentelyssä sijaishuollossa olevien lasten/nuorten ja heidän lähiverkostojensa kanssa sekä loi uutta toimintakulttuuria sijaishuollossa toimivien sekä lasten- ja nuorisopsykiatriassa työskentelevien väliseen yhteistyöhön. Työskentelytavaksi valitussa [kokeilevassa ja kehittävässä koulutusprosessissa](#) kuinka erilaisissa työyhteisöissä ja työtehtävissä lastensuojelussa ja lasten- ja nuorisopsykiatriassa voidaan yhteisen ymmärryksen kautta tukea lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta ja tuottaa lapselle ja nuorelle tärkeitä korjaavia, myönteisiä kiintymyssuhdekokemuksia. Ryhmän jäsenet (lastensuojelun sosiaalityöntekijät, lastensuojelun perhetyöntekijä, perhekotiäidit, lastenkotien työntekijät, lastensuojelulaitosten erityistyöntekijät, lastenkodin johtaja ja lasten- ja nuorisopsykiatrian työntekijät) kokivat saaneensa konkreettisia työvälineitä lapsen terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen. Alueelle syntyi verkosto, jossa vahvistetaan monipuolisia yhteistyömalleja.

Erikoissairaanhoidossa alettiin koulutusprosessin aikana tavata sijoitettujen lasten/nuorten biologisia vanhempia sijaisvanhempien lisäksi. Perheiden arjen kunnioittamisen koettiin lisääntyneen. Lastenpsykiatrian tiimi jalkautui lastensuojelulaitoksiin. Kotona tehtävän työn koettiin tuovan uusia voimavaroja ja ratkaisumalleja lapsen/nuoren pulmiin. Ammatillisten perhekotien työntekijät jakoivat tietoaan toisille toimijoille sijoitetun lapsen/nuoren verkostoissa. Näin yhteinen ymmärrys lapsesta/nuoresta lisääntyi. Koulutus lisäsi rohkeutta ja halua kokeilla perheiden kanssa uusia ”soviteltuja” toimintatapoja. Sosiaalityöntekijät huomasivat kuuntelevansa ja kuulevansa erilaisia asioita esimerkiksi sijaisvanhempien kanssa työskennellessään, jolloin heidän oli mahdollista ymmärtää tilanteita uudella rakentavammalla tavalla. He olivat huomanneet tiedon välittämisen tärkeyden sijaishuoltajille, esimerkiksi sitä mitä näiden olisi huomioitava juuri tämän lapsen/nuoren kohdalla. Lastensuojelulaitoksen lähityöntekijät kertoivat keskustelun ja kuuntelemisen tapansa muuttuneen. He mielsivät roolinsa eheyttävän aikuisen rooliksi, ”parantamissyndrooman” tilalle tuli yhdessä kasvamisen ajatus. He kokivat sietävänsä paremmin epävarmuutta jatkuvasti muuttuvissa tilanteissa. Kuuntelemisen korostuminen lisäsi ymmärrystä lapsen/nuoren käyttäytymisen taustoista.

2.3.3 Psyykkisen tuen varmistavan lastensuojeluprosessin mallintaminen

Etelä-Savon sairaanhoitopiirin osahankkeessa mallinnettiin sähköistä lapsen ja nuoren psyykkisen tuen varmistavaa [lastensuojeluprosessia](#). Kaksipäiväisen monitoimijaisen työpajapäivän aikana eri toimijoiden roolia kuvaavaa prosessia ei pystytty tekemään. Koulun, perusterveydenhuollon, lastensuojelun, lastensuojelulaitosten, psykiatrian, maahanmuuttotoimiston ja lasten ja nuorten tukiyksikön sekä sijaisvanhempien roolit ovat moninaiset ja kaikkialla koettiin ongelmalliseksi lasta/nuorta koskevan tiedon saanti ja

välitys. Koulutoimen henkilöstö koki, etteivät he saa tarvitsemaansa tietoa lastensuojeluprosessista eikä myöskään heillä ole usein mahdollisuutta antaa omaa kokemustaan ja tietoaan lapsen/nuoren tilanteesta lastensuojelutyön käyttöön. Koululla oleva tieto lapsen koulunkäynnin erityistarpeista ja koulussa oleva lapsen arjen tuntemus ei siirry muille toimijoille tiedoksi. Maahanmuuttajatyön integroituminen yleisiin peruspalveluihin on vaikeaa, koska maahanmuuttajatyössä toimitaan hyvin kokonaisvaltaisesti maahanmuuttajien arjessa. Peruspalveluiden käyttöä vaikeuttavat myös kulttuurierot ja kieliongelmat. Maahanmuuttotyössä jäädään usein hyvin yksin, koska yhteistyörakenteita muiden peruspalveluiden kanssa ei ole rakentunut riittävästi. Perusterveydenhuolto tarvitsee lapsen/nuoren tilanteeseen liittyvän oleellisen tiedon myös lastensuojeluprosessin aikana voidakseen toimia omassa perustehtävässään lapsen/nuoren kanssa. Terveystenhuollon kokemus oli, etteivät he saa riittävästi tietoa pystyäkseen hahmottamaan omaa rooliaan lapsen/nuoren kanssa toimiessaan.

Työpajassa käytiin keskustelua lainsäädännön kautta tulevista erilaisista rajoitteista ja velvoitteista. Niiden koettiin monissa tilanteissa vaikeuttavan yhteistyötä ja toimintaa, kun tarvitaan kokonaisvaltaista lapsen/nuoren ja perheen tilanteen huomioimista. Esimerkiksi sijaishuollossa toimivat kokivat, etteivät he aina saa lain määrittelemää tarvittavaa tietoa lapsesta/nuoresta sijoitusvaiheessa. Ryhmässä käytiin keskustelua, mikä on sijaishuoltajien tarvitsema ja riittävä tieto ja kuka sen määrittelee? Eri toimijoiden perustehtävät, työskentely- ja toimintatavat sekä tavoitteet lastensuojeluprosesseissa tulivat yhteisessä prosessoinnissa paremmin ymmärretyksi.

Lapsen, nuoren tai perheen elämässä saattaa olla samanaikaisesti useita toisiaan sivuavia prosesseja ilman, että ne kohtaavat. Ratkaisuna nähtiin perheen mukaan ottaminen eri nivelvaiheisiin, jolloin voidaan puhua avoimemmin ja myös lapsen/nuoren ja vanhempien vaikutusmahdollisuus lisääntyvät. Yhteisillä keskusteluilla luotiin perustaa monialaisen yhteistyön kehittämiseksi. Etelä-Savossa sovittiin hankkeen toisessa vaiheessa kokeiltavista erilaisista yhteistyön tavoista sovittujen kuntien lastensuojelun ja terveydenhuollon kesken.

2.3.4 Videoneuvottelutekniikan hyödyntäminen sijaishuollossa

Etelä-Savon sairaanhoitopiirin videoneuvottelutekniikka on lasten- / nuorisopsykiatrian poliklinikoilla laajassa ja hyvin monipuolisessa käytössä, erityisesti sairaanhoitopiirin kuntiin tehtävässä moniammatillisessa yhteistyössä. Hankkeen avulla videoneuvottelutekniikan hyödyntämistä pyrittiin laajentamaan myös sijaishuollossa olevien lasten, heidän perheittensä ja verkostojensa kanssa järjestetyissä neuvotteluissa. Tavoite toteutui ainoastaan erikoissairaanhoidoneuvotteluissa, koska kuntien sosiaalitoimen / lastensuojelun työntekijöiden käytössä ei juurikaan ollut videoneuvottelulaitteita. Käydyissä videoneuvotteluissa hyötynä koettiin verkostoyhteistyön mahdollisuus välimatkoista riippumatta. Videotyöskentelyä pidettiin kustannustehokkaana, työaikaa ja matkakustannuksia säästävänä.

2.3.5 Perhehoidon monipuolisuus ja sijaishuollon tukimuodot

Keski-Suomessa perhehoitoa kehitettiin laajasti tavoitteena perhehoidon monipuolisuus ja eri vaihtoehdot kuten lyhytaikaisen perhehoidon mahdollistuminen sekä perhehoidon osuuden vahvistaminen kodin ulkopuolisissa sijoituksissa. Lyhytaikaista perhehoitoa kehitettiin hankkeen, Mattilan perhetukikodin, Keski-Suomen sijaishuoltoyksikön ja Pelastakaa lapset ry:n yhteistyönä. Perhehoidon monipuolisuutta pyrittiin lisäämään kehittämällä nuorten perhehoidon mallia. Satelliittiperhehoitomallia, jossa nuoren perhehoitaja saa tukea nuorisokodilta kehitettiin Keski-Suomen Sijaishuoltoyksikön ja

Palokan nuorisokodin kanssa. Myllyjärven nuorisokodin ja Mattilan perhetukikodin kanssa kehitettiin lisäksi perheiden kanssa tehtävää työtä.

Keski-Suomessa kehitettiin sijaisvanhempien erilaisia tukimuotoja. Hanketyöntekijä koordinoi sijaisvanhempien työnohjausryhmiä, mm. sukulaissijaisvanhempien, sijaisien sekä murrosikäisten lasten sijaisvanhempien ryhmiä. Uusille sijaisperheille ja heidän lapsilleen kehitettiin *perhehoidon intensiivisen tuen malli*, jossa yhdistyy vertaistuki, työnohjauksellinen asioiden käsittely sekä sijaisperheen kokonaisvaltainen huomioiminen. (www.koskeverkko.fi/kslapsetjaperheet) Näiden ryhmien yhteyteen luotiin myös sijoitetuille lapsille vertaistuen mahdollisuus yhteistyössä Perhehoitoliiton kanssa. Mattilan perhetukikodissa toteutettiin laitoksessa olevien lasten ryhmä. Tavoitteena on vakiinnuttaa sijoitettujen lasten vertaisryhmätoiminta Keski-Suomeen. Jyväskylässä neljä perheneuvolan työntekijää kävi sijoitettujen nuorten vertaisryhmänohjaajakoulutuksen. Sijaissisaruuks-kehittämisyhmä toteutettiin yhteistyössä Pesäpuu ry:n kanssa tavoitteena luoda vertaisryhmätoimintamalli sijaisperheen omille, biologisille lapsille. Sijaisperheiden lasten kesäleirit ovat mahdollistaneet luontevia vertaiskohtaamisia.

Sijoitettujen lasten biologisten vanhempien tukimuotoja, kuten vertaisryhmiä, tukihenkilötoimintaa ja terapiamuotoja kehitettiin ylimaakunnallisena yhteistyönä yhdessä järjestöjen kanssa. Hankkeen aikana toteutettiin JaVaMa-koulutus (jaetun vanhemmuuden malli), joka mahdollistaa huostaan otettujen lasten vanhempien vertaistukiryhmätoiminnan jatkumisen. Koulutukseen osallistuneet, huostaanoton kokeneet vanhemmat toimivat ryhmissä vertaisohjaajina. Yhteistyötahona olivat Sininauhaliitto ry. ja Jyväskylän Katulähetys Perhepolku-hanke. Keski-Suomessa työ jatkuu Jyväskylän kaupungin ja hankkeen yhteistyönä.

Jyväskylän Kristillisen opiston kanssa hankeyhteistyönä rakennettiin ja toteutettiin sijaisvanhempien osaamiskartoituskysely. <http://www.jko.fi/fi/tyoelamapalvelut/kehittamishankkeet/?id=158>.

Sijaisperheiden kodinhoidollinen tuki sekä tuki- ja lomaperhepalvelut ovat puhuttaneet hakeaikana niin sijaisvanhempia kuin kuntien sosiaalityöntekijöitä. Ylimaakunnallisena oppilasyhteistyönä (Pohjois-Savo) tehtiin kysely [sijaisvanhempien vapaan järjestämisestä](#). Alustavien tulosten mukaan vapaan järjestäminen koettiin tärkeäksi mutta vaikeasti hoidettavaksi asiaksi. Valtakunnallisesti asiaan pyritään vaikuttamaan Perhehoitajain uudistuksen yhteydessä. Joissakin kunnissa on päädytty yksityisten palvelutuottajien palveluiden käyttöön. Perhehoidon perhetyön merkitystä ja tarvetta tukimuotona tuotiin esille kuntakierroksilla ja työkokouksissa. Yhtenä keinona luoda sijaisperheen vanhemmille mahdollisuus vapaan toteutumiseen ovat sijaisperheiden omille ja sijoitetuille lapsille järjestetyt leirit. Keski-Suomessa leirit toteutettiin hankkeen, kuntien ja Jyväskylän ammattikorkeakoulun yhteistyönä.

Pohjois-Karjalassa perhehoidon kehittämistyö lisäsi sijaisperheiden ja Joensuun seudun sijaishuoltotoimiston henkilöstön ja muiden sijaishuollon yhteistyötahojen osaamista. Perhehoidonkehittäjä osallistui perhehoidon ohjeistusten yhtenäistämisiin, yhdessä sijaisperheyksikön työntekijöiden kanssa Joensuun seudun alueella toimivien sijaisperheiden kartoittamiseen, rekisterin luomiseen ja uusien sijais- ja tukiperheiden rekrytointiin. Yhdessä yksikön työntekijöiden kanssa kehittäjä suunnitteli ja järjesti tutustumis- ja vierailukäyntejä sekä koulutusta sijaisperheille, sijaisperheyksikön työntekijöille ja muille yhteistyötahoille. Perhehoidon kehittämishankkeen katsottiin tiivistäneen sijaishuoltotoimiston yhteistyötä. Hankkeen aikana toteutettiin vertaisryhmäohjaajakoulutus, jonka myötä varmistettiin, että vertaisryhmätoiminta juurrutetaan ja vakiinnutetaan osaksi sijaishuoltotoimiston palveluita.

Perhehoidon kehittäjä kartoitti yhdessä rekrytoinnista vastaavan henkilön kanssa seudun kuntien alueella toimivat sijaisperheet. Sijaisperhetoimistossa haluttiin entistä paremmin huomioida sijaisperheiden monimuotoisuus. Tavoitteena oli kehittää ja tukea sijaisperheiden monimuotoista erityisosaamista. Hankkeen aikana ammatillista sijaisperhetoimintaa pyrittiin kehittämään perheiden vahvuudet huomioiden tavoitteena kehittää vastaanottoperhetoimintaa nuoriso- ja vauvaperhetoimintaa. Sijaisperheiden monimuotoisuuden kartoittamista ja kehittämistyötä monimuotoisuuden vahvistamiseksi jatkettiin kevään 2010 aikana. Valitettavasti vielä hanke aikana ei onnistuttu rekrytoimaan perheitä joilla olisi ollut sekä kokemusta sijaishuollosta, että ammatillista koulutusta. Tämän alueen kehittämistyö sijaishuoltotoimistossa jatkuu edelleen. Pohjois-Karjalan yhteisen Ajoissa kotiin rekrytointikampanjan kautta Pohjois-Karjalan alueella toimivien perhehoidon toimijoiden yhteistyö tiivistyi ja toimijat lähentyivät toisiaan.

Perhehoidon ohjeistuksen ja palkkiojärjestelmän yhtenäistämisen ja selkiyttämisen tarve oli noussut esille kaikissa hankemaakunnissa. Perhehoidon kehittäjät osallistuivat seudullisen Perhehoidon ohjeistuksen työryhmään. Joensuun seudulla perhehoidonohjeistus saatiin valmiiksi elokuussa 2009 ja on ollut käytössä vuoden 2010 alusta alkaen Ilomantsissa, Joensuussa, Kontiolahdella, Liperi-Outokummussa, Polvijärvellä.

2.3.6 Voimavaroja ja vertaistukea lastensuojelun perhehoitoon -koulutusosio

Hankkeen aikana alueen sijaisperheille toteutettiin yhdessä Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun kanssa järjestetty sijaisperheiden erityisvaatimukset huomioiva, perheiden ammatillista osaamista vahvistavaa koulutuskokonaisuus. Koulutusmallia oli tarkoitus mallintaa. ["Voimavaroja ja vertaistukea lastensuojelun perhehoitoon- Pilottikoulutus"](#) Joensuun seudun kuntien perhehoitajille alkoi 1.9.2009 ja päättyi toukokuussa 2010. Koulutukseen osallistui 17 Joensuun seudun perhehoitajaa. Hankeaikana saatiin koottua vain yksi koulutusryhmä, eikä koulutusmallia päästy kokeilemaan muilla ryhmillä. Niin ikään "Voimavaroja ja Vertaistukea lastensuojelun perhehoitoon" koulutusmallia ei voitu hankeaikana mallintaa.

Perhehoitajilta saadun palautteen mukaan vertaistuen saaminen ja verkostoituminen koettiin tärkeimmiksi koulutuksesta saaduksi anniksi. "Vertaistuki oli ok." Asiantuntijaluentoja pidettiin hyvinä, mutta niihin olisi pitänyt varata enemmän aikaa. Osallistujat odottivat saavansa enemmän konkreettisia apua. "Odotin koulutukselta paljon enemmän konkreettista apua; neuvoja sijaisperheessä esiin tuleviin ongelmiin". Sijaishuoltoa ja lastensuojelulakia koskevaa luentoja kaivattiin. "Olin odottanut enemmän syvällisempiä luentoja". Osa perhehoitajista kummasteli sijaishuoltotoimiston roolia koulutuspäivissä. Myös sijaishuollon työntekijät nostivat oman roolinsa selkiytymättömyyden, osallistumista hankaloittavana tekijänä. "Liikaa korostui vertaistuen merkitys, kouluttajilta olisi toivonut pitäytymistä enemmän ammatillisella tasolla". Moodle-verkkoympäristön käyttömahdollisuutta osa osallistujista kiitteli, osa koki, ettei käyttöön ollut aikaa ja toiset eivät pitäneet moodle - oppimisympäristössä tapahtuvaa kokemusten jakamista sopivana tapana itselleen. "Moodle on hyvä juttu kun vain saisi kaikki sinne mukaan". "Ei ollut itsellä aikaa moodlen käyttöön". Sijaishuollon työntekijät eivät kokeneet, että moodle -oppimisympäristö voisi jatkossa toimia tiedottamisen ja muun informaation välittämismuotona.

2.3.7 Lastensuojelun perhehoidon alueellinen tukipaletti

Katse lapseen -osahankkeessa Pohjois-Savossa painopiste oli perhehoidon tuen mallien kehittämisessä, tarjoamisessa ja juurruttamisessa. Keskeiset kehitettävät tukimuodot olivat mentorointi ja vertaistuen tarjoaminen hankkeen toimesta käynnistettyinä avoimina seudullisina ryhminä ja erilaisille sijaisvanhempiryhmille kohdennettuina pitempikestoisina ryhmäprosesseina. Lisäksi kehitettiin lastensuojelun perhehoidon prosessin eri vaiheisiin konsultaatiopalveluita. Lastensuojelun perhehoidon alueelliselle tukipaletille (kuvio 5) on koottu ylikunnallisesti järjestettyjä perhehoidon palveluita, jotka ovat aiemmin alueelta puuttuneet tai olleet epätasaisesti saatavilla. Kuntakohtaisten erojen kaventamiseksi ja perhehoidon asiantuntemuksen vahvistamiseksi koottiin perhehoidon toimijoita seudullisiin vuoropuhelutapaamisiin ja -koulutuksiin sekä kehitettiin sijoitusvaiheen työskentelyä ja tuen kokonaisuutta sosiaalityön työparityönä. Perhehoidon monitoimijaista asiantuntemusta seuduilta ja valtakunnasta koottiin videovälitteisesti käytäntöön soveltuvaa, uutta tietoa tuottaviksi asiantuntija- ja konsultaatioryhmiksi. Osahankkeessa on tehty töitä lasten tarpeista lähtevään päätoimisen ammatillisen perhehoidon toimintaedellytysten mahdollistamiseksi. Lastensuojelun perhehoidon palkkio- ja kulukorvaussuositusta on tarkistettu ja Pohjois-Savossa on sijoitusvaiheissa tuettu lapsen tarpeista lähtevien yksilöllisten sopimusten laadintaa alueella. Perhehoidon kehittämisen askelia on kuvattu myös luvussa 2.2.

Kuvio 5 Perhehoidon alueellinen tukipaletti

Tuki- ja sijaisperheiden rekrytoinnin kehittäminen

Eri kuntien suuresti vaihtelevien käytäntöjen yhtenäistämiseksi on valtakunnallisena ja oppilaitosyhteistyönä alueellisesti [kehitetty ja tutkittu tuki- ja sijaisperheiden rekrytointia](#).

Sukulaissijaisvanhemmuuteen valmennuksen mallin juurrutus

Kuntien lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä on perehdytetty sukulaissijaisvanhemmuuteen valmennuksen työskentelymalliin alueella järjestetyn koulutuksen avulla, aiemman työparityönä perehdytyksen lisäksi. www.pslastensuojelu.fi/palautteet Hankkeen kokemuksia hyödynnettiin osallistuen Pesäpuun oppaan kommentoinnin sekä Pesäpuun lehteen kirjoitettujen artikkelien muodossa.

Uusien sijaisperheiden lapsetkin ryhmävalmennukseen

Viime vuosina alueelle vakiintuneen uusien sijaisperheiden PRIDE -valmennuksen rinnalle on lähdetty muodostamaan valmennukseen osallistuvien perheiden nuorten valmentavaa ryhmiä. Ryhmissä on draamallisin menetelmin työstetty sijaissisarouden keskeisiä teemoja.

Sopivan tuki-, sijaisperheen tai sijaishuolto paikan valinta

Lastensuojelun asiakasperheen tarvitessa tukiperhettä tai lapselle pitempikestoista oman hoitoa oman kodin ulkopuolella, moniammatillinen arvio on pohja sopivan sijoituspaikan valintaan. Sijoitusten alueellisen koordinoinnin avulla kunnan sosiaalityöntekijä saa tuekseen sijoituspaikan valintaan ja hyvän sijoitusprosessin toteuttamiseen alueellisen perhehoidon sosiaalityöntekijän asiantuntemuksen: sijoituspaikan valinnassa, sijoituksen alkaessa sekä sijoituksen aikana tarjottu tuki on koettu erittäin tarpeelliseksi perhehoitoon sijoitusten jatkuvuuden turvaamiseksi.

Sijoitusprosessin huolellinen toteutus on hyvä alku yhteistyölle

Sijoitusprosessia on viime vuosien aikana kehitetty alueellista erikoistumista hyödyntävämpään suuntaan. Perhehoidon alueellista suositusta on kehitetty, päivitetty ja tehty tutuksi sopimuksia laativille työntekijöille tarkoituksena tukea sillä toimeksiantosopimusten yhtenäistämistä edistään siten sijaisperheiden ja lasten tasavertaisuutta. Ohjeistuksen käytäntöön siirtymiseksi on nähty tarpeelliseksi vuosittain järjestää alueella yhteistyössä Perhehoitoliiton kanssa perhehoitajille ja sosiaalityöntekijöille Perhehoidon tietopaketti - tai Hyvän perhehoidon peruspilarit – koulutus. www.pslastensuojelu.fi/palautteet

2.3.8 Lastensuojelun perhehoidon mentorointi

Perhehoidon mentorointi on kokeneen, mentorikoulutuksen saaneen mentorin antamaa asiantuntija-apua aloittelevalle tai haasteellisessa tilanteessa olevalle sijaisvanhemmalle. Mentorointi perustuu luottamukseen ja sen osapuolia sitoo vaitiolovelvollisuus. Saatujen kokemusten perusteella, mentorointi edistää osaamista, pätevyyden tunnetta, itsearvostusta sekä perhehoitajan identiteetin vahvistumista. Perhehoidon mentoroinnista tehdään kirjallinen sopimus, joka laaditaan yhteistyössä kunnan sosiaalityöntekijän, mentorin ja sijaisvanhemman kanssa. [Mentorointi](#).

Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikkö toteutti v. 2006–2007 yhteistyössä Kuopion yliopiston ja Savonia-ammattikorkeakoulun kanssa lastensuojelun perhehoidon

mentorikoulutuksen sekä mentorointiprosessin mallintamisen. Muutamia mentorointiprosesseja toteutui seudulla koulutuksen jälkeen ennen Lapset ja perheet Kaste -hankkeen systemaattista juurrutusta. Tavoitteena oli tarjota mentorointi jokaiselle uudelle sijaisvanhemmalle sekä sellaisille pidempään toimineille sijaisvanhemmille, joiden tehtävä oli erityisen kuormittava. Suurimman osan mentoroinneista toteutti hankkeen perhehoidon kehittäjä. Sukulaissijaisvanhempien mentoriksi ohjattiin sukulaissijaisvanhempimentori. Katse lapseen -osahankkeen aikana mentorointia sai kuusi sijaisäitiä sekä kolme sijaisvanhempipariskuntaa ja se toteutui tapaamisina, puhelinsoitoin sekä sähköposti- ja tekstiviestiyhteydenpidoin. Tapaamispaikkoina olivat kehittämissyksikön tilat, kunnan- tai kaupungintalojen kokoushuoneet Keiteleellä, Leppävirralla sekä Varkaudessa sekä nuorten tukikoti Kinnulan tilat Varkaudessa.

Perhehoidon mentoroinnin käyttöön siirtyminen edellyttää alueellista koordinoitua ja aktiivisuutta. Mentoroinnista tehdään sopimus yhteistyössä aktorin, mentorin ja sosiaalityöntekijän kanssa. Sopimuksentekotilaisuus toimii yhtäaikaan työkäytäntöeseen perehdytyksen ja juurruttamisen tilaisuutena. Mentorointi on sovittu jatkamaan vähintään vuoden ajan ja prosessin puolivälissä on pidetty tarkistuspalaveri. Kehittävällä työotteella palautetta on kerätty eri osapuolilta pitkän matkan kuluessa. Aloituskäytännössä mentoroinnista odotettiin esim. uusia näkökulmia, joku, jonka kanssa voi jakaa ajatuksia, rinnalla kulkijaa. Puolivälissä palautteissa korostui tyytyväisyys yhteistyöhön ja saatuihin hyviin ajatuksiin. Mentoroinnin lopussa kiitettiin mentoroinnin ajankohtaa jo ennen lapsen tuloa ja solmukohdissa eteenpäin auttamista.

2.3.9 Sijaisvanhempien vertaisryhmät

Vertaisryhmässä samankaltaisessa elämäntilanteessa olevat jakavat kokemuksiaan ja oppivat toisiltaan koulutetun vertaisryhmäohjaajan tukemina. Kokemusten ja tunteiden jakaminen helpottaa erilaisissa perhehoidon tilanteissa ja auttaa jaksamaan. Vertaisryhmässä tuki syntyy vuorovaikutuksesta, jossa jokainen on asiantuntija oman kokemuksensa myötä. Ryhmässä kuunnellaan ja tullaan kuulluksi sekä luodaan verkostoja. Prosessinomaisessa vertaisryhmässä on 3-10 osallistujaa ja ryhmällä on selkeä alku ja loppu. Ryhmän toiminta etenee ennalta sovittujen sekä ryhmässä esiin tulevien teemojen avulla. Vertaisryhmäohjaaja järjestää ja organisoii käytännön tapaamiset sekä kantaa vastuun ryhmätilanteista. Vertaistapaamiset voivat olla myös avoimia tapaamisia, jolloin ryhmän kokoonpano voi vaihdella.

Katse lapseen -hankkeessa toteutettiin sekä tietyille ryhmille suunnattuja vertaisryhmäprosesseja että avoimia tuki- ja sijaisperheiden seudullisia vertaistapaamisia, joissa ryhmien kokoonpanot vaihtelivat. Perheet pystyivät valitsemaan seudullisista tapaamisista omaan tilanteeseensa parhaiten sopivan ajan ja paikan. Osallistujilta ei edellytetty kaikissa tapaamisissa mukana oloa. Niin Ylä-Savossa, Koillis-Savossa, Varkauden seudulla, Sisä-Savossa kuin Kuopion seudullakin toteutettiin avoimia tuki- ja sijaisperheiden vertaistapaamisia syksystä 2009 lähtien. Keväällä 2010 alettiin toteuttaa rakennetta, jossa perhehoidon vahvistamiseksi toteutetaan kaksi avointa vertaistapaamista kullakin seutukunnalla sekä syksyllä ja keväällä. Seudullisten tapaamisten järjestämisessä huomioitiin perheiden toiveet järjestämällä joka toinen tapaaminen ilta-aikaan ja joka toinen aamupäivällä. Prosessimuotoisia 8-10 tapaamisen vertaisryhmiä on järjestetty Pohjois-Savossa seuraavasti:

- Sijaisisien ryhmä Kuopiossa (ryhmää ohjasi kaksi uutta Perhehoitoliiton koulutuksen käynnystä sijaisisäohjaajaa Ate Savolainen ja Jorma Raitanen)
- Isovanhempisijaisvanhempien ryhmät Varkaudessa ja Siilinjärvellä (perhehoidon kehittäjä Tuija Raitanen).

- muut sukulaissijaisvanhemmat ryhmä Kuopiossa (Sijaisäidit Minna Lommi-Partti ja Anne Suvela)

2.3.10 Tapauspohjainen kiintymyssuhdekonsultaatio

Perhehoitajat työskentelevät lasten ja nuorten kanssa, joilla on paljon menetyksen ja vaille jäämisen kokemuksia sekä kokemuksia aikuisista, joihin ei voi luottaa. Lapset saattavat ilmentää käytöksellään omassa historiassaan kokemiaan asioita tavalla, joka hämmentää sijaisperhettä. Kokeneetkin vanhemmat voivat olla neuvottomia, sillä sijoitettu lapsi ja hänen verkostonsa saattaa haastaa sijaisperheen vuorovaikutukseen, jossa tutut toimintatavat eivät tepsikään.

Vuorovaikutuksen solmutilanteiden ratkomiseen kokeiltiin Katse lapseen -hankkeessa keväällä 2010 kaksi Kiintymystä tukemassa -tapauspohjaista kiintymyssuhdekonsultaatiota, joissa asiantuntijana toimi erikoispsykologi Pirjo Tuovila. Konsultaatioiden tavoite oli sijoitettujen lasten ja nuorten problematiikan ymmärtäminen osallistujien omien tapausten kautta. Terapeuttisten keinoin haettiin uusia tapoja lasten ja nuorten kuntouttamiseen kiintymykseen perustuvan kannattelevan ja hoitavan arjen avulla. Konsultaatiot suunnattiin sijaisvanhemmille sekä sosiaali- ja perhetyöntekijöille. Osallistujissa oli myös lapsen biologinen äiti, terapeutti sekä kehittäjätyöntekijöitä. Toisessa konsultaatiossa kokeiltiin myös videovälitteisyyttä; alkuosiossa olivat videovälitteisesti mukana hankeyhteistyökumppanit Alavan sairaalan lastenpsykiatrian poliklinikalta ja loppuosassa kolmen sijaisvanhemman, sosiaalityöntekijän ja kehittäjätyöntekijän ryhmä Jyväskylästä. Muutama lastensuojelulaitos on ilmaissut kiinnostuksensa toimia ankkurilaitoksena sijaisperheiden tukena, mutta tukimallin toteutuminen vaatii asiaan liittyvän informaation jakamista kuntiin ja kehittämisvuoropuhelua.

Ihan iholla -kasvuryhmä

Katse lapseen -hanke oli mukana Pesäpuu ry:n Ihan iholla -kasvuryhmien pilotoinnissa vuosien 2009 ja 2010 aikana. Pohjois-Savon alueen ensimmäisessä Ihan iholla -kasvuryhmässä Siilinjärvellä syksyllä 2010 oli mukana kahdeksan sijaisvanhempaa. Perheissä oli sijoitettuna 11 huostaanotettua ja kolme kiireellisesti sijoitettua lasta.

Sijaisvanhempien kasvuryhmään tavoitteena oli lisätä sijaisvanhempien tietoisuutta omasta luontaisesta vanhemmuustyylistään suhteessa sijoitetun lapsen tarpeisiin sekä tietoisuutta oman kasvuhistorian vaikutuksesta tämän päivän sijaisvanhemmuuteen. Tavoitteena oli myös välittää tietoa terapeuttisesta vanhemmuudesta ja antaa työvälineitä tunteiden ja kokemusten puheeksi ottamiseen, nimeämiseen ja tunnetaitojen työstämiseen lasten ja nuorten kanssa.

2.3.11 Sijoita kotiin valintatyökalu

Valintatyökalulla pyritään löytämään lapselle hänen tarpeitaan vastaava sijaisperhe ja perheille varmistamaan tarvittava tuki. Palvelukeskustyönä on lisätty alueellista parityöpanosta sijoitusprosessin alkuun kunnan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tueksi.

Katse lapseen osahankkeessa on kehitetty nettipohjaista Sijoita kotiin – valintatyökalua yhdessä Eduix Oy:n kanssa. Työkalulla pyritään yhdistämään sijoitettavan lapsen tarpeet, perheiden vahvuudet ja yritysten sekä järjestöjen mahdollistama tuki perheille ja nostamaan potentiaalisimmat vaihtoehdot perherekisteristä alueen kuntien

toimeksiantoihin. Pohjois-Savossa kehitetty hoitopaikkatietokanta on otettu käyttöön hoitopalvelutietojen kokoamiseen myös Etelä-Savossa. Kainuun perhehoidon kehittäjien kanssa on käyty keskustelua työkalun rakenteesta, edelleen kehittelystä ja mahdollisuudesta käyttöönotosta.

2.4 Hankkeen aikana saavutetut odottamattomat tulokset

Hankkeen aikana saavutettiin joka maakunnassa myös tuloksia, joita ei varsinaisesti tavoiteltu tai jotka yllättivät hankehenkilöstön myönteisinä tai kielteisinä. Odottamattomien tulosten luettelo on kokonaisuudessaan liitteessä 1.

- Kuorosodan voitto: kuoron johtaja Ilkka Alanko oli valinnut lahjoituskohteeksi Lasten ja nuorten sairauksien klinikkaryhmän nuorisopsykiatrian klinikan. Ylilääkäri Marjatta Mannonen kohdensi lahjoituksen nuorisopsykiatrian Kotisairaaloiminnan kehittämiseen.
- Pohjois-Karjalan radio osoitti suurta kiinnostusta vertaisryhmätoiminnasta. Radioon oli kuitenkin vaikea saada ryhmänohjaajia tai ryhmään osallistuneita. Koordinaattori oli radiohaastatteluissa ja välitti tietoa vertaisryhmätoiminnasta.
- Valtakunnalliseen perhehoidon kehittämissyhteistyöhön löytyi uusia kumppaneita, nimettiin uusia kehittämissisältöjä ja kehittäminen eteni konkreettisemmalle tasolle.
- Lastensuojelun moniammatillinen asiantuntijaryhmä totesi: Moniammatillisessa vuoropuhelussa yhdistyvä monialainen tietämys on parasta antia, mitä konsultaatioon tuovat saavat asiakastapauksiensa hoitamiseen. Sen sijaan, että luotettaisiin siihen, että ryhmä koottaisiin kunkin tapauksen ympärille vain niiden alojen asiantuntijoista, joiden alaa asiakastapaus on lastensuojelun lisäksi.
- Kohtaamiset ja vuoropuhelu ovat käynnistäneet odottamatonta yhteistyötä: esim. kunnan perhetyöntekijöiden ja saman kunnan alueella sijaitsevan lastensuojelun kuntoutuskodin henkilöstön välille.
- Huoli puheeksi koulutus valittiin Kuopion kaupungin vakituiseksi koulutukseksi kaupungin koulutusohjelmaan.
- MDFT - toimintamallin käynnistäminen Keski-Suomen sairaanhoitopiiriin ja Jyväskylän kaupungin yhteistyönä.
- Useat yhteydenotot ja tutustumiskäynnit Kotisairaaloimintaan Lastenpsykiatrian klinikkaan eri sairaanhoitopiireistä.
- Vertaisuuden voima yllättää aina uudelleen: Avoimissakin tuki- ja sijaisperheiden vertaistapaamisissa tapahtuu yllättävän avointa jakamista ja kohtaamista ja osallistujat kertovat saavansa tapaamisista voimaa arkeensa.
- Yllättävä tulos se että miten antoisaa on ollut se, että miten eri lähtökohdista tulleina hanketyöntekijöinä olemme löytäneet yhteiset tavoitteet siihen miten kehittämistyötä tehdään konkreettisesti työtä lapsen ja perheen hyväksi.

3. ARVIOINTI

Hankkeen tavoitteiden toteutumisen arviointi koostui kuntakyselyistä, osallistujapalautteista, hankehenkilöstön kehittämisprosessien dokumentoinnista ja raportoinnista, hankehenkilöstön itsearviointista sekä Etelä-Savon ja Keski-Suomen osahankkeen välisestä vertaisarviointista. Arviointitietoa on raportoitu kaikkien maksatusraporttien yhteydessä. Tässä luvussa kuvataan tiiviisti aiemmin raportoimatonta arviointimateriaalia, joista linkitykset arviointiosahankkeiden verkkosivuille. Osaan arviointitiedosta on linkitykset jo aiemmin tässä raportissa.

3.1. Osahankkeiden toteutumisen vahvuuksia ja mahdollisuuksia

Hankkeen päättyessä työntekijät tekivät osahankkeestaan SWOT-analyysin. Yhtenä hankkeen vahvuutena ja mahdollisuutena hankkeessa työskentelevät pitivät kuulumista laajempaan ylimaakunnalliseen ja valtakunnalliseen kokonaisuuteen. Se motivoi kehittämistä ja varmisti jatkuvan vuoropuhelun käymisen, kokemusten ja mallien vaihtamisen, jotka jo sinällään veivät eteenpäin tehtävää kehittämistyötä ja vahvistivat omaa toimintaa. Maakunnallisen Kaste-tiimin ja painopistealueen ylimaakunnallisen tiimin koettiin auttavan ja tukevan kehittämistyössä. ”Hyvä ammattitaitoinen, kehittämishenkinen ja innostava henkilöstö on mahdollistanut monia tärkeitä, innovatiivisia avauksia. Langat ovat pysyneet käsissä ja kokonaisuus hallinnassa loistavan projektipäällikön ansiosta ja Kaste suunnittelija on tuonut ohjelmaa lähemmäs käytäntöä.” Hankkeen sisäisissä tapaamisissa pystyttiin levittämään erilaisia hyväksi todettuja käytänteitä. Myös Kaste ajatusmaailman koettiin hyödyntävän kunnissa jo tehdyn innovatiivisten työnmuotojen mallintamista ja jalostamista laajempaan kehikkoon. Jatkossa Innokylä mahdollistaa hyvien käytäntöjen kuvaamisen tiiviiksi ja hyvin luettaviksi.

Kuntien koettiin suhtautuneen saamaansa kehittämistukeen pääsääntöisesti myönteisesti. Suunnitellut pilotoinnit vietiin läpi ja palaute niistä oli sekä työntekijöiltä että ryhmäläisiltä positiivinen. Vertaisryhmät energisoivat ja voimaannuttivat ryhmäläisten lisäksi myös ryhmän ohjaajia. Työntekijät ovat innostuneita jatkamaan toimintamalleja itse ja ovat valmiita ottamaan osittaista vastuuta toiminnan jatkumisesta. Organisaatioiden johto kunnissa tuki voimakkaasti kehittämistyötä ja uusien toimintamallien kehittämistä. Työntekijöillä oli lupa käyttää siihen työaikaansa. Kuntien työntekijöiden sitoutuminen edisti kehittämistyötä ja saavutettujen tulosten levittämistä.

Kuntien sisällä tapahtui verkostoitumista ja syntyi uusia yhteistyömuotoja. Myös valmius seudulliseen yhteistyöhön kasvoi. Etelä-Savossa keskitetyn sijaishuoltoyksikön tarve tuotiin useammassa kunnassa esiin. Kunnissa koettiin, että keskitetyn sijaishuoltoyksikön kautta olisi jatkossa helpompi järjestää toimijoille koulutusta, työnohjausta ja vertaistukea. Hankkeen järjestämien koulutusten ja työkokousten toteuttaminen moniammatillisina ja –toimijaisina edisti osaltaan toimijoiden keskinäistä verkostoitumista.

Lasten ja perheiden oikea-aikainen auttaminen lapsen kasvu- ja kehitysympäristössä koettiin vähentävän osastohoitoa. Kotisairaalahakkeilla olleilta perheiltä ja perheitä lähettäviltä tahoilta saatu palaute oli myönteistä. Työskentelymalli laajensi lastenpsykiatrian palvelutarjontaa ollen myös kunnille taloudellisempaa. Dialogisuus eri toimijoiden kanssa laajensi näkökulmia ja lisäsi toisen ja oman työn arvostamista ja kunnioittamista.

Vertaisryhmätoiminnan koordinoimisen kehittämisessä hankkeen lyhyt kesto edesauttoi verkostoyhteistyön tiivistymistä. Yhteistyö lisääntyi mm. koulutusten järjestämisessä, ohjaajien tukemisessa ja ryhmien järjestämisessä.

Videoneuvotteluvälineiden käytön oton opettelu ja kokeilu loivat uusia hyödyntämisen ideoita tiedonkulkuun, viestintään ja vuorovaikutukseen perus- ja erityistason toimijoiden välille.

Valtakunnallisen perhehoidon toimintaohjelman ja lakiuudistuksen eteneminen toi taustatukea ja perusteluja perhehoidon tukimuotojen kehittämistyön jatkamiselle. Sijaishuollon tukipalveluihin luotuja uusia toimintamuotoja pystyttiin juurruttamaan.

Hankkeen henkilöstö raportoi kahdesti hankkeen aikana, mitkä tekijät heidän mielestään olivat edistäneet ja estäneet hankkeessa tehtävää kehittämistyötä. Kehittämistä edistivät useat eri tekijät.

Hankehenkilöstö lisäresurssina

Hankehenkilöstön työpanos koettiin kunnissa lisäresurssina tukemaan kunnissa moniammatillista yhteistyötä lasten ja perheiden hyvinvointipalveluiden kehittämiseksi. Kuntien oma aktiivisuus ja työntekijöiden halu olla mukana kehittämässä ja laajentamassa työtapoja ja malleja monitoimijaiseen suuntaan moniammatillisuuden lisäksi. Aiemmat, jo luodut yhteistyökäytännöt helpottivat kuntayhteistyötä ja nopeuttivat kehittämistyön käynnistymistä. Valitut pilotoinnit olivat innostaneet kuntatoimijoita kokeilemaan uutta. Kuntien koettiin olevan paikoin hyvinkin voimakkaasti sitoutuneita erikoissairaanhoidon ja perustason yhteistyön kehittämiseen ja työskentelyn painopisteen siirtämiseen kuntien omiin palveluihin. Kehittämistyö edistyi silloin parhaiten, kun sen koettiin vastaavan kuntien tarpeeseen. Niukassa taloustilanteessa hanketyön tuoma koordinointi ja kehittäminen oli otettu epävarmuuden rinnalla toiveikkaasti vastaan. Hankkeen järjestämät koulutukset lisäsivät uutta osaamista (dialogisuus, rinnalla kulkeminen). Myös Kaste-ohjelman esilläoloa pidettiin tärkeänä.

Taustatuki, hyvä yhteistyö ja yhteinen visio

Kehittämistyössä saatu taustatuki edisti kehittämistä. Taustatuella hankkeen työntekijät viittasivat omaan esimieheensä, työyhteisöön, moniammatilliseen työ- / kehittämisryhmään sekä organisaation kustantamaan työnohjaukseen. Taustatukeen liitettiin sitoutuneisuus, kiinnostus, tuki, luottamus, riittävä palaute, tavoitettavuus, linjaukset, rajaukset ja tarvittavat päätökset. Työparityöskentelyn koettiin tukevan kehittämistyötä vastuiden jakamisen ja yhteisen reflektioimisen mahdollistumisen vuoksi.

Toiminnan kehittämistä edisti hyvä yhteistyö perheiden ja muiden palveluita tuottavien toimijoiden kanssa. Eri toimijoilla viitattiin kolmannen sektorin järjestö- ja seurakuntatoimijoihin, vapaaehtoiisiin, kuntalaisiin ja eri viranomaisverkostoihin. Moniammatillisesti eteenpäin viedyt kehittämisteemat mahdollistivat laaja-alaisen kehittämisen ja toimivuuden hankkeen ja perustyön välillä. Kehittämistyössä kannattaa oivaltaa tahot, jotka ovat otollisia kehittäjäkumppaneita eikä tuhjata energiaa passiivisten tahojen käännyttelyyn > hyvä kehittämistyönä luotu käytäntö voi saada hitaammankin jossain vaiheessa innostumaan tai ottamaan muiden kehittämän työtavan omaksi käytänteekseen. Hankkeessa työskennelleet työntekijät kokivat, että hyvä hankkeen sisäinen yhteistyö, samansuuntainen tavoitteenasettelu ja yhteinen huumorintaju edistivät kehittämistyötä. Hanketyötiimissä käyty moniammatillinen keskustelu vahvisti tiimin osaamista ja verkostojen hyödyntämistä maakunnassa ja valtakunnallisesti. Ylimaakunnallisen yhteistyön kautta saatu tuki, kokemusten jakaminen ja neuvot olivat osaltaan edistäneet kehittämistyötä. Yhteinen visio edisti kehittämistyön toteuttamista.

Oman työn johtaminen

Riittävä oman työn suunnittelun ja rajaamisen koettiin edistävän kehittämistyötä. Kehittämistyössä oli tärkeää suunnata energia oikeaan kohteeseen. Tavoitteiden toteutumisen väliarvioinnin ja jatkuvan arvioinnin koettiin edistävän kehittämistyötä. Myös lapsen ja perheen mielessä pitäminen edisti kehittämistyön tekemistä. Hankkeen koettiin mahdollistavan jo tehdyn kehittämistyön jatkamisen ja tuotteiden jalkauttamisen. Meneillään olevien rakenteellisten muutosten (PARAS) koettiin sekä edistävän että estävän hankkeen tavoitteiden mukaista yhteistyön ja toiminnan kehittämistä.

3.2. Osahankkeiden toteutumisen heikkouksia ja uhkia

Tekemässään SWOT-analyysissä moni hanketyöntekijä nosti esille aikataulujen yhteensovittamisen vaikeuden. Akuutit perustehtäviin liittyvät asiat jouduttiin kunnissa priorisoimaan kehittämistyön ohi. Kunnissa työntekijöiden aikapula ja työntekijäpula vaikeuttivat kehittämistyöhön osallistumista. Osa työntekijäryhmistä ei pystynyt osallistumaan työkokouksiin ja koulutuksiin. Perustyö koettiin jo sinällään uuvuttavaksi. Korjaavaa työtä tekevät eivät välttämättä koe ehkäisevää työtä riittävän tarpeelliseksi ja merkitykselliseksi. Joskus on vaikeaa löytää ehkäisevään työhön riittäviä resursseja.

Hankkeen kestoa pidettiin liian lyhyenä. Kuntien työntekijöiden tukeminen ja kannustaminen toimintojen jatkamiseen koettiin tärkeäksi. Monitoimijainen yhteistyö edellyttää toimiakseen vakiintuneita rakenteita, joita ei lyhyellä hankeajalla ehdi vielä syntyä. Vakiintumattomissa rakenteissa yhteistyökäytänteet eivät jää pysyviksi. Kuntien välisessä yhteistyössä maantieteelliset välimatkat ovat pitkät ja siirtyminen vie työaikaa.

Kuntatoimijoiden sitouttaminen vaatii paljon aikaa ja työtä. Saman maakunnan sisälläkin olevien kuntien tarpeet olivat hyvin erilaisia. Laajoissa maakuntakohtaisissa hankkeissa yhteisen näkemyksen luominen tarpeista oli jo sinänsä vaikeaa. On myös mahdollista, että kehittämistyötä tekevä sokeutuu liikaa arjen työn tilanteiden ja toimintaedellytysten näkemiselle. Jo luotuja hyviksi koettuja toimintoja on vaikea ylläpitää. Myös tehdyn kehittämistyön pohjalta syntyneisiin uusiin kehittämistarpeisiin ei kunnilla ole mahdollisuuksia yksin vastata. Käytänteiden juurruttaminen kuntatasolle vaatisi lisäresursseja kuntatason lastensuojelutyöhön.

Kaste ohjelmaa kohtaan koettiin muutosvastarintaa. Kaste ohjelma koettiin vieraaksi ja ylimaakunnallinen toimijuus keskustelutti. Alkuvaiheessa linjaorganisaation ja hankemaailman, hankekielen yhteensovittamisella oli vaikeuksia. Kehittämistyötä vaikeutti linjaorganisaation kehittämistyön yhteisten linjausten puuttuminen. Tämä oli omiaan herättämään työryhmien välistä kilpailua. Hanketyöntekijän kehittämistyötä vaikeuttivat organisaation puolelta osoitettu sitoutumattomuus ja arvaamattomuus. Tämä heijastui muun muassa työntekijän kokemana välinpitämättömyytenä ja siinä, ettei hän saanut riittävästi tukea omalle työlleen.

Hankkeen sisäiselle ylimaakunnalliselle yhteistyölle koettiin jääneen liian vähän aikaa, tilaa ja resursseja. Myös valtakunnalliseen kehittämistyöhön oli vaikeaa irrottaa aikaa paikallistason kehittämistyöltä. Kehittämistyötä koettiin estävän monet eri tekijät.

Kuntien toimijoiden sitoutumattomuus ja vaikea saavutettavuus

Osa kuntatoimijoista ei sitoutunut kehittämishankkeeseen, jolloin kunnan toimijoita oli ollut vaikeaa saada mukaan kehittämistoimintaan. Sitoutumattomuuden taustalla saattoivat olla kuntien keskenään erilaiset palveluiden kehittämisen tarpeet. Isomman kaupungin tarpeet poikkesivat maaseutukuntien tarpeista. Joissakin kunnissa Kaste-hankkeeseen suhtauduttiin kielteisesti siksi, että hanketta pidettiin liikaa ulkoa päin ohjattuna eikä sen koettu tuovan lisäarvoa kunnan jo olemassa oleviin toimintoihin.

Sitoutumattomuuteen saattoivat vaikuttaa myös toimijoiden kiire, työpaineet, aika- ja resurssipula sekä oma motivaatio. Kuntien työntekijöiden työaikaresurssit ovat niukat ja talouden suunnittelua ja arviointia ohjasi lakisääteisten välttämättömien tehtävien täyttäminen. Seuranta toteutetaan kuntakohtaisten talousarvioseurantojen tahdissa ja kriteerein. Kiireisen, ajan puutteen kanssa painiskelevan työntekijän voi olla vaikea löytää voimia, aikaa ja intoa työnsä kehittämiseen ja uusien työtapojen omaksumiseen. Kuntien

työntekijöillä on usein myös suuret työpaineet. Työntekijöiden voi olla vaikea päästä osallistumaan hankkeen järjestämiin tilaisuuksiin ja koulutuksiin päivittämään omia tietojaan ja osaamistaan. Hankkeen kehittämistyön aikataulujen sijoittaminen kuntien aikatauluihin oli joskus vaikeaa. Yhteisten aikojen löytäminen monialaisessa yhteistyössä viivästyttää prosessien etenemistä.

Lastensuojelun kehittämisessä sosiaalityöntekijöiden huono saavutettavuus, ajan puute ja suuri vaihtuvuus koettiin hankehenkilöstön taholta isona haasteena. ”Suunnitelmallisen tukiperheprosessin käytäntöön vieminen vaikeaa. Tukiperheprosesseissa tutustumiset menevät ajallisesti hyvin pitkälle. Tukiperhetoiminta ei kuitenkaan voi alkaa ilman lapsen oman sosiaalityöntekijän kanssa tapahtuvaa tukiperhetoiminnasta sopimista. Asioiden pitkittyminen saattaa johtaa tukea tarvitsevan perheen tilanteen kriisiytymiseen ja koulutetun, toimintavalmiin tukiperheen turhautumiseen.” Sosiaalityöntekijän vaihtuessa lapsi- ja sijoituskohtainen tieto häviää lastensuojelun sosiaalityöstä, missä on päätösvalta ja tulisi linjaratkaisut tehdä.

Palvelurakennemuutokset

Meneillään olevat palvelurakennemuutokset uusine kuntineen ja yhteistoiminta-alueineen heikensivät myös työntekijöiden mahdollisuuksia sitoutua kehittämistyöhön. Tätä olivat lisänneet avoimina olevat työ- ja henkilöstöjärjestelyt. Kuntien toimintojen yhdistymiset ja uudelleen organisoitumisten haasteet veivät paljon henkilöstön energiaa ja osaltaan myös mahdollisuuksia kehittämissyhteistyöhön. Johdon työaika meni pitkälti muutosprosessien johtamiseen eikä heillä aina ollut mahdollisuutta antaa tukea kunnassa tapahtuvaan muuhun kehittämistyöhön. Hankehenkilöstö toi esille myös kuntien työntekijöiden hankeväsymystä ja ajoittaista muutosvastarintaa. Asenteisiin tai ajankäyttöön liittyvä muutosvastarinta oli heijastunut kehittämistyössä vaikeutena saada työntekijöitä mukaan kehittämistyöhön. Hankkeen sisällä kolmessa osahankkeessa oli rekrytointipulmia, jotka rajoittivat tuntuvasti meneillään olevaa kehittämistyötä.

Hankebyrokratia

Hankehenkilöstö raportoi kehittämistyötä estäväksi tekijäksi myös hankebyrokratian. Osa osahankkeiden työntekijöistä koki osahankkeen hallinnoinnin ja raportoinnin vieneen liikaa aikaa. Osa koki hankkeen raportointiaikataulun liian tiiviiksi. Hankalaksi koettiin myös kehittämistyön kanssa päällekkäin menneen uuden hankkeen suunnittelun. Uuden hankkeen suunnitteluun liittyvät, lyhyellä aikajänteellä pyydetyt lisäselvityspyynnöt työllistivät osaltaan hankkeen kaikkia työntekijöitä. Töiden koettiin kasautuvan ja aiheuttavan liiallista kuormitusta. Myös valtakunnallisten linjojen ailahtelevaisuus ja yhteisen valtakunnallisen ohjeistusten muuttuminen koettiin voimavaroja vieväksi.

Hankkeen lyhyen keston koettiin ehkäisevän pitkäkestoisen kehittämistyön, jolloin todelliseen kehittämistyöhön jäävä aika supistuu vähiin. Myös juurruttamiselle koettiin jäävän liian vähän aikaa. Kuntien erilaiset toimintakulttuurit tulevat tutuksi vähitellen.

Yhteistyön toimimattomuus

Yhteistyön toimimattomuus kerrottiin yhdeksi hankkeen kehittämistyötä estäväksi asiaksi. Byrokratia järjestö-julkinen sektori yhteistyössä aiheutti sitä, että vapaaehtoistoimijat ja virka-aikana työskentelevät työntekijät toimivat eri aikoina. Järjestökentällä on vähän voimavaroja ja siellä koetaan, että kuntien tuki heidän perustyöhönsä on taloudellisesti riittämätöntä eikä kylliksi järjestö- ja vapaaehtoistyötä tukevaa. Tällöin jaettu asiantuntijuus

ei näy käytännön tasolla. Joskus kyse on yhteistyömenetelmien puutteesta ja siitä, että ei osata etsiä kaikille sopivia yhteistyön muotoja.

Muut tekijät

Kehittämistyön ja käytännön pilotoinnin toteuttamista olivat hidastaneet työntekijöistä riippumattomat tekijät kuten pilotteihin osallistuvien perheiden elämäntilannetekijät ja niiden myötä mm. osallistumisen suunnitelmien peruuntuminen.

3.3. Hankkeen tavoitteiden toteutuminen

Hankkeen tavoitteet yksi, kaksi ja kolme toteutuvat hankkeen aikana osittain. Niiden kokonaan toteutuminen olisi edellyttänyt huomattavasti pidempää kehittämisen aikataulua. Tavoite neljä ei toteutunut ollenkaan.

1) Uudistaa ja yhtenäistää lasten ja perheiden palveluita asiakkaiden näkökulmasta joustaviksi ja vaikuttaviksi palvelukokonaisuuksiksi ja kehittää erityispalveluita tukemaan peruspalveluita monitoimijaisella ja vastavuoroisella yhteistyöllä painottamalla palveluiden nivelkohtia.

Kuntatoimijoiden näkemyksiä hankkeessa tehdystä kehittämistyöstä on koottu [Etelä-Savon kuntakyselyn koosteeseen](#) ja [Keski-Suomen arviointiraporttiin](#). Osahankkeiden tavoitteiden toteutumista on kuvattu myös näiden hankkeen keskinäisesti toteutetussa [ehkäisevän työn vertaisarvioinnissa](#) ja [sijaishuollon vertaisarvioinnissa](#).

Kuntakyselyiden mukaan hanke oli herättänyt ehkäisevän työn kehittämisen uudelleen henkiin ja nostanut sen kehittämisen keskiöön. Hanke oli lisännyt monialaisen yhteistyön kehittämistä ja pystynyt lisäämään Kaste ohjelman tavoitteiden mukaisesti lasten ja nuorten tukemista heidän omissa arki- ja kehitysympäristöissään. Varhaista puuttumista on vakiinnutettu kuntiin. Osaksi päätöksentekoa sitä ei kuitenkaan vielä tämän hankkeen aikana saatu. Hankkeessa kehitettyjen lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon palvelujen sekä lasten- ja nuorisopsykiatrian palveluiden koettiin pystyneen tukemaan peruspalveluita. Yhteistyö palveluiden nivelkohdissa tiivistyi.

2) Lisätä lasten ja perheiden osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia palvelujärjestelmässä.

Hankkeen aikana luotiin asiakkaiden osallisuutta lisääviä toimintatapoja kaikissa kehitettävissä palveluissa. Lasten ja perheiden osallisuutta vahvistettiin toteuttamalla erilaisia vertaisryhmiä, luomalla neuvolan asiakasraatitoimintamalli ja tarinaviikko toimintamalli sekä asiakkaita mukaan palveluiden kehittämiseen. Asiakkailta on kerätty palautetta kaikissa ryhmätoiminnoissa ja kehittämistyöhön osallistuneiden lasten, nuorten ja vanhempien palautetta on hyödynnetty suoraan kehittämistyössä. Kehittämistyössä saatu kokemus vahvisti käsitystä, että erilaisten tukimuotojen tulisi olla tarjolla kaikille ja räätälöitynä perhekohtaisesti erilaisiin tilanteisiin.

Asiakkaiden osallistuminen pilotointeihin ja asiakkailta saatu palaute olivat kullannarvoisena perustana toiminnan edelleen kehittämisessä. Pilotoinnissa mukana olleilta asiakkailta pyydettiin palautetta haastatellen ja lomakekyselyllä. Asiakkailta pyydettiin palaute hoitajaksosta, he arvioivat työntekijöiden työskentelyä ja käytettyjä työmenetelmiä sekä hoitajaksosta saamaansa hyötyä ja tapahtunutta muutosta. Lisäksi asiakkailta pyydettiin kehittämis ehdotuksia ja ideoita. Mentorointien ja vertaisryhmien kautta tuki- ja sijaisperheiden ääni tuli hyvin esille ja ideat kehittämiseen välittyivät suoraan

hankkeen kehittämiseen. Sekä mentorointien että vertaisryhmien kautta välittyi hankkeelle paljon myös lastensuojelun asiakkaiden ääntä. Näin tapahtui erityisesti isovanhempisukulaissijaisvanhempien ryhmissä, joista ääni välitettiin valtakunnallisillekin foorumeille mm. Pesäpuu ry:n kehittämistyöhön. Sijoitetun lapsen biologiset vanhemmat antoivat palautetta hankekehittämisestä PRIDE-valmennuksen paneelissa. Perhehoitajien omat lapset osallistuivat sijaissisaruuks-kehittäjäryhmän toimintaan. Asiakkaan osallisuus toteutui tiiviissä yhteistyössä hankeasiantuntijan, perustason kehittämistyöryhmien ja tiimien kanssa. Lapsia ja vanhempia oli mukana valokuva- ja videomateriaalin valmistuksessa Kuopiossa. Oppaat laadittiin perheiden toiveiden pohjalta.

Monitoimijaista perhevalmennusta muokattiin asiakaspalautteiden mukaan, neuvolan asiakasraati nosti esiin epäkohtia ja toimi niiden poistamiseksi. Tarinaviikoilla kerättiin perheiltä palautetta Jyväskylän alueen avoimista perhepalveluista. Kokemuksia hyödynnettiin palveluita kehitettäessä. Huostaan otettujen lasten vanhempien osallistuminen vertaisryhmäohjaaja -koulutukseen ja toimiminen ryhmän vertaisohjaajana varmisti heidän osallisuuttaan vavisten merkittävästi vertaisryhmäprosessia.

Hanke tuki asiakaskyselyjen tekemistä esim. kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma työskentelyssä. Kehittämistyössä mukana olleet asiakkaat kertoivat myös omia tarinoitaan seminaareissa.

Monissa hankkeen kehittämässä työmuodoissa kehittäjäkumppaneina olivat kuntien ja järjestöjen henkilöstö, yksityiset palveluntuottajat ja sijaisvanhemmat, jotka olivat keskeisessä asemassa antamassa palautetta ja välittämässä kehittämistoiveita ja -ideoita.

Erikoissairaanhoidon asiakkuussuhde ei luo luontaista mahdollisuutta ottaa asiakkaita mukaan palveluiden kehittämiseen vaan se vaatisi sinne omanlaisensa, uudenlaisen rakenteen. Lapsen sairastuminen psyykkisesti on koko perhettä koetteleva, usein pitkäaikainen ja vaikea asia. Asiakasperheet ovat kehittämistyössä voimavarojensa mukaan. Pidempiaikainen seuranta hoidetuista perheistä edisti kehittämistyötä. Tutki ja Turvaa hankkeen kaikille pilotteihin osallistuneille vanhemmille on kerrottu, että he olivat mukana kehittämistyössä ja heiltä toivottiin palautetta hoitojakson ja työskentelyn kehittämiseksi. Tämä edisti vanhempien aktiivista osallistumista ja kaikki asiakkaat antoivat lopuksi palautetta mielellään. Palautetta oli saatu myös hoitojakson aikana, minkä lisäksi osa vanhemmista oli antanut sitä oma-aloitteisesti. Luottamuksen tunne ja hoitojaksosta koettu hyöty olivat lisänneet sitoutumista ja halua osallistua kehittämistyöhön antamalla palautetta myös hankaliksi koetuista asioista. Vertaisryhmätoiminnan koordinoitihankkeen ja Perho-hankkeen yhteistyöllä toteutetussa Bikva-arvioinnissa asiakkaat osallistuivat kehittämistyöhön nimettöminä. Omalla nimellä tai asialla voi 'leimaantua'.

Asiakailta tullut viesti oli jatkoon kannustava. Kehittämistoiminta oli koettu hyödylliseksi, palautteena on ymmärrettävä myös halu jatkaa ja osallistua hankkeisiin ja niiden suunnitteluun. Kehittämistyöhön ja pilotteihin osallistuneet kokivat tullessa kuulluksi ja ymmärretyksi työskentelyn aikana. He kokivat myös, että heitä ja heidän mielipiteitään huomioitiin. Vertaisryhmätoiminnassa mukana olleet vanhemmat toivovat resurssien yhteistä käyttöä vertaisryhmätoiminnan järjestämisessä.

Hankkeen järjestämiä koulutuksia ja työkokouksia pidettiin tarpeellisina, ajankohtaisina ja korkeatasoisina. Hankehenkilöstön rantautuminen kuntiin ja seudulle koettiin merkittäväksi.

3) *Vahvistaa työntekijöiden ja toimijoiden osaamista ja palveluiden laatua turvaamalla pysyvä kehittämisrakenne lasten ja perheiden hyvinvointipalveluihin.*

Hanke on vahvistanut työntekijöiden ja toimijoiden osaamista laajasti sekä substanssialueilla että yhteistyön ja varhaisen puuttumisen teemoissa esim. varhaisen vuorovaikutuksen tukemiseen, kasvatuskumppanuuden, huolen puheeksi ottamisen ja dialogisen verkostotyön menetelmiin. Koulutusteemat ja koulutukselliset työkokoukset ovat kytkeytyneet hankkeen kehittämisteemoihin ja ne on raportoitu maksatusraporteissa. Työntekijät itse ovat kokeneet saaneensa osaamista lisäävistä prosesseista tukea tehtävään kehittämistyöhön ja oppineet uudenlaisia työmenetelmiä käytännön työhön. Maakuntiin on perustettu monialaisia tiimejä, joiden yhteistyörakenteet luotiin hankkeen aikana. Tiimit / työryhmät toimivat pysyvinä alueellisina kehittämisen verkostoina.

4) *Seurata lasten ja perheiden ennaltaehkäisevien ja varhaisen tuen palveluiden vaikutusta lastensuojelun kustannuksiin taloudellisella arvioinnilla.*

Tavoitteen saavuttamiseksi kirjatut toimenpiteet oli hankkeen suunnitteluvaiheessa keväällä 2008 suunniteltu toteutettavan hankkeen, Stakesin Jyväskylän toimipisteen ja Jyväskylän yliopiston taloustieteellisen tiedekunnan yhteistyönä. Jokaisen osapuolen tuomalla panoksella hankesuunnitelmaan kirjattu toimenpide: *Kuntien käyttöön tuotetaan laskentamalli, jolla voidaan seurata ennalta ehkäisevien ja varhaisen tuen palveluiden vaikutusta lastensuojelun kustannuksiin*, olisi voitu toteuttaa. Marraskuun 2008 – syyskuun 2009 välinen aika odotettiin sosiaali- ja terveysministeriön linjausta siitä, mikä on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen rooli Kaste-hankkeissa ja erityisesti, mitä asiantuntijapalvelua Kaste-hanke voi ostaa THL:lta. Syksyllä 2009 selvisi, ettei hanke voi ostaa tässä asiantuntemusta THL:lta. Tällöin THL:n yhteistyöhön kytketty yliopistoyhteistyötarjous raukesi myös. Toteutuessaan kyse olisi ollut yhteistyöstä, ei hankkeen arvioinnista. Hankkeella ei yksin ollut näitä toimenpiteitä mahdollisuus toteuttaa. KTL:n ja Stakesin fuusioituminen hidasti osaltaan neuvottelujen käymistä. Aikaa kului ja hankkeelle maksettavan valtionavustuksen jaksotuksen seurauksena lokakuun 2009 jälkeen käytettävissä olevat kustannukset pieneivät oleellisesti.

4. LOPUKSI

Hankkeessa saavutettiin monialaisia, eri vaiheisiin asti edenneitä tuloksia, joita on levitetty maakunnissa, ylimaakunnallisesti ja osin valtakunnallisesti. Tuloksista on kerrottu maakunnallisissa ja valtakunnallisissa seminaareissa, hanketyöntekijät ovat kouluttaneet hankealueella ylimaakunnallisesti, hankkeen ylimaakunnallisen tiimien työskentelyllä on lisätty hankkeen tulosten leviämistä jo hankeaikana Itä- ja Keski-Suomessa maakunnissa. Hankkeen tuloksia mallinnetaan vuoden 2010–2012 hankeaikana INNOKylään, johon kuvataan kehitetty malli, tehty arviointi ja käyttöönottosuunnitelma. Hankkeessa syntyi paljon uusia yhteistyösuuntia ja verkostoja, jotka luovat edellytykset jalkauttamisen ja juurruttamisen jatkamiseksi ja turvaavat osaltaan kehittämisen saumatonta jatkumista hankkeen toisessa vaiheessa. Lapset ja perheet Kaste II -hankkeessa kehittämistyö jatkuu kaikissa maakunnissa. Pohjois-Karjalassa kehittämisen painopiste vaihtuu lasten terapiajärjestelmän kehittämiseen ja Pohjois-Savossa mukaan tuli uusi, nuorten palveluita kehittävä osahanke.

Hankkeessamme tehty laaja kehittämistyö osoitti jälleen sen, kuinka lapsen / nuoren asioissa olisi tärkeää toimia toimijoiden yhteistyössä verkostona. Verkostotapaamisten tavoitteena olisi luoda yhdessä lapsen/nuoren ja hänen perheensä kanssa yhteinen näkemys eri perheenjäsenten tarpeista ja sopia yhteistyöstä ja eri toimijoiden roolista siinä.

Näin voidaan sovittaa yhteen samanaikaiset rinnakkaiset prosessit ja vältetään päällekkäistä työtä. Verkostotapaamisissa voidaan arvioida prosessien toimintaa, avoimuus lisääntyy ja perhe tulee paremmin kuulluksi ja viranomaisyhteistyö tulee läpinäkyväksi. Yhteistyörakenteiden luominen helpottuu. Palveluiden tulisi toimia saumattomassa yhteistyössä siten, että esimerkiksi lastensuojelu ja lasten- ja nuorisopsykiatria voisivat tehdä yhteisiä kotikäyntejä, jolloin molempien toimijoiden ammatilliset näkökulmat tulisivat yhteiseen käyttöön.

Lapset ja perheet Kaste -hankkeen aikana Pohjois-Savon osahankkeiden välisen kehittämissyhteistyön tuloksena Tutki ja Turvaa II - ja Lapsi Kuopio II -osahankkeen neuvolatoimi lähtivät kehittämään yhdessä neuvolan käyttöön lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen ongelmien tunnistamiskeinoja sekä työtapoja ja ryhmätoimintaa vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen tukemiseksi ja ongelmiin varhain puuttumiseksi. Tutki ja Turvaa II ja Katse Lapseen II - osahankkeen yhteistyö kohdistuu perhesijoitusten pysyvyyden ja sijoitetun lapsen kiintymyssuhteiden tukemiseen. Uudella hankekaudella käynnistetään moniammatillinen työryhmä, joka toteuttaa mm. sijaisperheiden ryhmäkonsultointia sekä tukee perhehoitoporrastuksen ja sijoitettavan lapsen hoidettavuuden määrittelyä.

Lapset ja perheet Kaste -hankkeen käynnistyessä tuskin kukaan meistä oli työskennellyt maantieteellisesti näin laajassa, sosiaali- ja terveysministeriön pääosin rahoittamassa kehittämishankkeessa. Oikeastaan me 25 työntekijää emme edes tienneet mille matkalle lähdimme. Olimme rohkeita. Löysimme yhteiset askelkulut ja kehittämisen keskiön. Vajaassa kahdessa vuodessa saimme yhdessä paljon aikaan. Vietimme monta ilon ja epätoivonkin hetkeä. Siirtyessäni elokuusta muihin tehtäviin kiitän teitä työkavereitani lämpimin halauksin. Haluan myös kiittää nykyistä työnantajaani Jyväskylän kaupunkia, esimiehiäni, kaikkia hankeorganisaatioiden jäseniä, valtakunnallisia kollegojani ja teitä jokaista jäsentä laajassa yhteistyöverkostossani. Teidän kaikkien kanssa on ollut kiva työskennellä. Tapaamisiin ☺

5 LIITE

Liite 1 Hankkeen aikana saavutetut odottamattomat tulokset

- Kuorosodan voitto: kuoron johtaja Ilkka Alanko oli valinnut lahjoituskohteeksi Lasten ja nuorten sairauksien klinikkaryhmän nuorisopsykiatrian klinikan. Yliääkäri Marjatta Mannonen kohdensi lahjoituksen nuorisopsykiatrian Kotisairaaloiminnan kehittämiseen.
- Pohjois-Karjalan radio osoitti suurta kiinnostusta vertaisryhmätoiminnasta. Radioon oli kuitenkin vaikea saada ryhmänohjaajia tai ryhmään osallistuneita. Koordinaattori oli radiohaastatteluissa ja välitti tietoa vertaisryhmätoiminnasta.
- Seudullisissa sijaishuollon ryhmissä tuki- ja sijaisperheet ovat olleet innokkaasti mukana.
- Valtakunnalliseen perhehoidon kehittämissyhteistyöhön on löytynyt uusia kumppaneita, on nimetty uusia kehittämissisältöjä ja kehittäminen on edennyt konkreettisemmalle tasolle.
- Lastensuojelun moniammatillinen asiantuntijaryhmä totesi: Moniammatillisessa vuoropuhelussa yhdistyvä monialainen tietämys on parasta antia, mitä konsultaatioon

tuovat saavat asiakastapauksiensa hoitamiseen. Sen sijaan, että luotettaisiin siihen, että ryhmä koottaisiin kunkin tapauksen ympärille vain niiden alojen asiantuntijoista, joiden alaa asiakastapaus on lastensuojelun lisäksi.

- Kohtaamiset ja vuoropuhelu ovat käynnistäneet odottamatonta yhteistyötä: esim. kunnan perhetyöntekijöiden ja saman kunnan alueella sijaitsevan lastensuojelun kuntoutuskodin henkilöstön välille.
- Varhaiskasvatussuunnitelma prosessin myönteinen vastaanotto kentällä ja sitoutuminen sen toteuttamiseen.
- Huoli puheeksi koulutus valittiin Kuopion kaupungin vakituiseksi koulutukseksi kaupungin koulutusohjelmaan.
- Vilperit -toiminnan jatkuvuudesta sopiminen pysähdyksissä - kukaan ei ota vastuuta viikkaitten lasten vanhempien ryhmän vetämisestä.
- Puhelinkonsultaatiokäytännön laajentamisen ja yhtenäistämisen laajentamisen vaikeus- johdolla on eri näkemyksiä sen tarpeellisuudesta.
- Hankkeen edetessä alueella on syntynyt uusia hankkeen tavoitteiden mukaisia pilotointikohteita.
- MDFT - toimintamallin käynnistäminen Keski-Suomen sairaanhoitopiirin ja Jyväskylän kaupungin yhteistyönä.
- Useat yhteydenotot ja tutustumiskäynnit Kotisairaaloimintaan Lastenpsykiatrian klinikkaan eri sairaanhoitopiireistä.
- Opiskelijaohjaus yhteistyön käynnistyminen amk:n toimintaterapiaopiskelijan kanssa.
- Vertaisuuden voima yllättää aina uudelleen: Avoimissakin tuki- ja sijaisperheiden vertaistapaamisissa tapahtuu yllättävän avointa jakamista ja kohtaamista ja osallistujat kertovat saavansa tapaamisista voimaa arkeensa.
- Vertaisryhmäpalautteen mukaan vertaisuus energisoi ja innostaa ryhmiin osallistuneita ja ryhmänohjaajia. Liekku ry:n kyselyn mukaan kokemus autetuksi tulemisesta, edistää halua auttaa muita samassa tilanteessa olevia – yhteisöllisyyttä ja myötätuntoa lisäävä vaikutus?
- Yllättävä tulos se että miten antoisaa on ollut se, että miten eri lähtökohdista tulleina hanketyöntekijöinä olemme löytäneet yhteiset tavoitteet siihen miten kehittämistyötä tehdään konkreettisesti työtä lapsen ja perheen hyväksi.
- Yllättävä todella positiivinen kommentti se, että päivähoitossa ei koetakaan hanketta enää irrallisena vaan kehittämistyö on osa päivähoiton työtä.
- Yllättävää se että miten paljon hankeasiantuntijat ovat jaksaneet tehdä töitä. Vahva työmoraali.
- Mentoroinnin kokeneet perheet kiittävät tuen oikea-aikaisuutta ja vertaisuuden merkitystä ja ovat ihailtavan sitoutuneita mentorointiin.

- Kehittämistyössä kannattaa oivaltaa tahot, jotka ovat otollisia kehittäjäkumppaneita eikä tuhlaata energiaa passiivisten tahojen käännättelyyn > hyvä kehittämistyönä luotu käytäntö voi saada hitaammankin jossain vaiheessa innostumaan tai ottamaan muiden kehittämisen työtavan omaksi käytänteekseen.
- Perhehoitajien rekrytoinnissa oli huojentava oivallus mennä valmiisiin tapahtumiin ja saada kampanjaan mukaan kattavasti pohjoissavolaiset kirjastot tiedon jakajiksi ja yhteistyökumppaneiksi. Olemassa olevia rakenteita on viisasta hyödyntää – myös niitä, joita ei aiemmin ole tullut ajatelleeksi.
- Kehittämisyhteistyö Pohjois-Savossa kolmen Kaste osa-hankkeen kesken toteutui projektiryhmän tapaamisina. Nämä projektikoordinaattoreiden tapaamiset toteutettiin säännöllisesti. Yhteistyö osahankkeiden kesken on synnyttänyt Kaste ohjelman mukaisia kehittämistavoitteita, joista osa on valikoitunut käytännön toimenpiteiden kohteeksi Kaste II ohjelmassa. Pohjois-Savon johtoryhmä on ollut mukana päättämässä toimenpiteistä, joilla yhteistä kehittämistyötä jatketaan. Näitä kehittämisyhteistyön tuloksia on mm. Tutki ja Turvaa hankkeen ja Kuopion kaupungin neuvolatoimen yhteinen kehittäminen: vuorovaikutuksen ongelmien tunnistamiskeinojen kehittäminen neuvolan käyttöön, vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen tukemiseksi ryhmämallien kehittäminen neuvolatoimeen sekä erikoissairaanhoidon konsultaatiokäytäntöjen kehittäminen. Katse Lapseen hankkeen kanssa on myös suunniteltu yhteistyötä sijaisperheiden palvelujen ja tuen kehittämiseksi. Toimenpiteillä tähdätään perhesijoitusten pysyvyyden lisäämiseen (mm. sijaisperheiden kiintymyssuhteiden hoitomallin kehittämisen konsultointi, Pride -koulutuksen sisältöjen kehittäminen)